

sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 02 JUNI 2025

Övärld

Järva begravningsfält öppnar nya horisonter

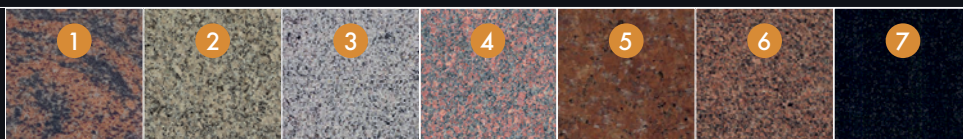
MIRAKLET I THORSBERG **NOMINERADE STENPRISET**
VINNANDE ÅTERBRUK ÄKTA STAD **MOTSTÅNDETS MINNE**
LEX CEMENTA **NOMINERADE DESIGNPRISET** HORNSGATSPUCKELN

Riksbanken, Stockholm

Hallindens
GRANIT
sweden

HALLINDENS GRANIT AB
Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523 411 55
info@hallindensgranit.se

1. SVENSTORP Hallandia 2. TOSSENE Grå Bohus 3. SILVER Grå Bohus 4. SKARSTAD Röd Bohus 5. TRANÅS Original 6. BROBERG Röd Bohus 7. MOHEDA Svart Diabas

INNEHÅLL

NUMMER 02 JUNI 2025

NOMINERADE STENPRISET 10

14 högklassiga stenprojekt har tagit sig in på listan över nominerade till Stenpriset 2025.

MIRAKLET I THORSBERG 14

I ett stenbrott på Kinnekulle har man hittat ett antal världsunika meteoritfynd som i grunden förändrat synen på vårt eget solsystem

ÖAR SOM FÖRENAR 20

Järva begravningsplats är en plats för alla trosbekännelser, som både pekar mot framtiden och blinkar till Skogskyrkogårdens arkitektur.

VINNANDE ÅTERBRUK 26

Prisade Grev Tureplans klassiska fasad i Ekebergsmarmor skiner stoltare än på flera decennier och på insidan väntar ett återbruk av flera svenska stensorter.

ÄKTA STAD 30

Nyinvigda Södermalmstorg har fått en skraddarsydd stenkostym, en uppvisning i högklassigt stenarbete.

MOTSTÅNDETS MINNE 36

I samband med 80-årsjubileet av segerdagen i Europa den 8 maj invigdes skulpturen "Memory Unfold - Turning Point for Tolerance" i Norrköping.

LEX CEMENTA 40

Heidelberg Materials beviljades nyligen ett nytt tillstånd (30 år) för fortsatt och utökad verksamhet i Slite på Gotland. Juristerna analyserar utfallet.

NOMINERADE DESIGNPRISET 42

Sex kandidater gör upp om Designpriset 2025, den årliga studenttävlingen som Sveriges Stenindustriförbund genomför i samarbete med Malmö universitet.

BRANSCHPERSPEKTIV 44

Stendagar, stenvandringar och prejudicerande domar om gravstenar.

OMSLAG

Järva begravningsplats
FOTO: ALEXANDER ASSAL

MISSA INTE HELLER

Ledare 04

Kort & gott 06

K-sten: Hornsgatspuckeln 08

Krönika: Sarah Siverman om ett älskat yrke 46

Första pris: SKKF har utsett årets vinnare i Moviums studenttävling 48

FOTO: ALEXANDER ASSAL

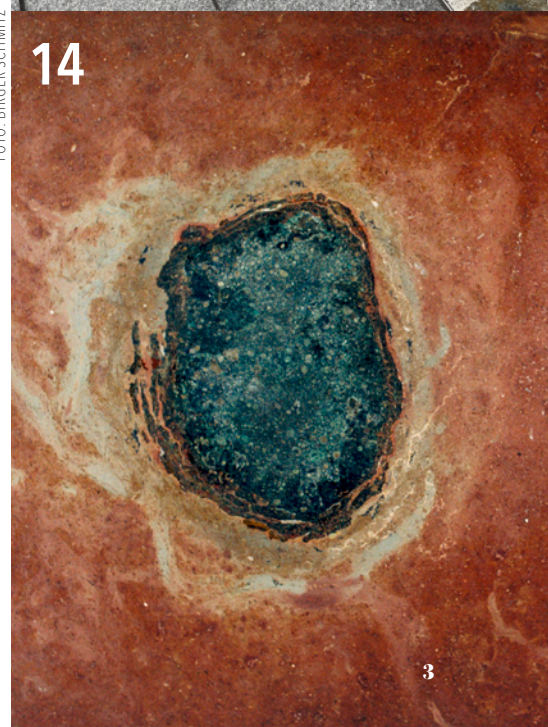
20

FOTO: PER MÄRTENSSON

30

FOTO: BIRGER SCHMITZ

14

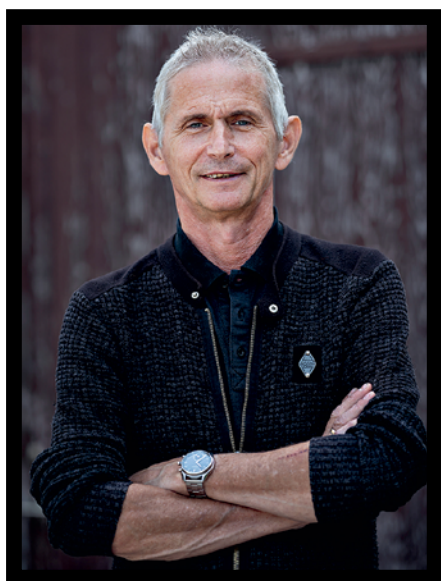

FOTO: LARS DAREBERG

Därför är det viktigt att tävla!

Stenpriset är inte bara en tävling, det är även en konjunkturmätare. Och när vi nu samlat in årets alla nomineringar kan vi konstatera att vår bransch verkar må bättre än någonsin. Intresset för natursten tycks bara öka, trots att vår omvärld samtidigt verkar vara så instabil.

I år har vi fått in 14 högklassiga bidrag som speglar naturstenens användningsområden: allt från sten i byggnader, sten i utemiljö, restaureringsprojekt till fantastiska konstverk.

Stort tack för era bidrag som sätter stenen i sitt rätta sammanhang. Nu har juryn ett gediget arbete framför sig!

På tal om tävlingar! Vår tävling Designpriset i samarbete med Malmö Universitet fortsätter och i år har fått in sex bidrag med fokus på innovationer i vardagen, både i hemmet och på jobbet. Det är kul att se så många kreativa idéer som ett stenmaterial kan förlösa, ofta i form av ett restmaterial som annars skulle gå till kross eller kasseras.

INSPIRERADE AV Designpriset har vi även börjat planera för en renodlad återbrukstävling. Här skulle studenterna få tänka till i ett större perspektiv om återbruk. Gatsten och kantsten är exempel på naturstensprodukter som relativt enkelt går att återanvända. Går det att utveckla ännu mer? Som bransch ser vi mycket positivt på alla sådana initiativ. Lovar att återkomma när vi satt ramarna för tävlingen.

Våra tävlingar understryker även vikten av stenkunskap för att kunna föreskriva och använda natursten rätt. Vår kunskapsbank heter Stenhandboken och finns på sten.se! Det pågår just nu en uppdatering av tre av delarna Fasader, Restaurering och Gravstenar som beräknas vara klar till hösten. Behöver ni mer info än den som finns i Stenhandboken, kontakta ett stenföretag! De hjälper gärna till. Och ju tidigare stenföretaget får vara med i projektet, desto bättre och mer kostnadseffektivt blir det. Så fråga på!

Till sist önskar jag alla läsare en skön sommar!

KAI MARKLIN,
ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND
kai@sten.se

sten.

Nr 2 juni 2025 • Årgång 87
Timmermansgränd 4
118 65 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80

Redaktionsnämnd

Kenn Ahlgren,
Mats-Ola Ericsson,
Jörgen Lundgren,
Pernilla Löfgren,
Louise Nordahl.

Produktion

Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Adress: Timmermansgränd 4,
S-118 65 Stockholm.
Layout: Erik Westin

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

**Östra skolan,
Färjestaden.**

Slipad Ölandskalksten
flammig Alböke.

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: HANS LEUTSCHER

STEN I STAN:

Änglavingar

▼ Skulptören Hans Leutscher är född i Amsterdam, men bor numera på västkusten i Sverige. Han arbetar ofta i granit eller diabas för att ge verken tyngd och beständighet. Stenen representerar enligt honom ett taktilt engagemang, som stärker idén om att minnen och känslor förblir intakta medan tiden går. Många av hans verk har ställts ut på Udden Skulpturpark i Hunnebostrand. Leutscher arbetar i huvudsak inom tre konstnärliga områden: konstnärliga verk, gravstenkonst och fotografi. 1,7 meter höga gravstenen Änglavingar i Silver Grå Bohus på Norra begravningsplatsen i Solna i Stockholm är ett typiskt exempel på hans gravstenkonst.

FOTO: ÅKE E:SON LINDMAN

VINNANDE PAVILJONG

▼ Besökspaviljongen i Linnéträdgården i Uppsala vann årets Kasper Salin-priset. En väl synlig skifferbelagd entré leder in till en gård, som med sin intima skala ger ett välkommande intryck. De precisa valen av material och dimensioner knyter samman stad, trädgård, byggnad och detalj så att historien känns närvarande. Bakom gestaltningen står Hidemark & Stintzing Arkitekter.

FOTO: HIGAB

Ostindiska får ett ansiktslyft

▼ Göteborgs stadsmuseum är inrymt i Ostindiska huset – en byggnad som varit en del av stadens identitet i över 250 år. Nu är museet inklätt i byggnadsställningar och ska restaureras på detaljnivå. Bland annat ska den gotländska kalkstenen från slutet av 1800-talet lagas, liksom inskriptionen som förkunnar om husets historia.

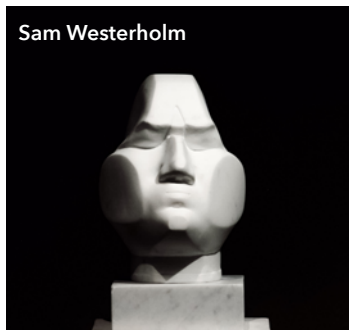
Inlopps-innovation

▼ Innovationsföretaget Locstone lanserade förra året en kantstensförankring som kraftigt minskar användandet av betong. Nu kommer nästa innovation, regnbäddsinloppet "Raingarden Inlet".

– Absolut viktigast vid anläggandet av en regnbädd är att regnvattnet obehindrat leds från vägbanan in till regnbädden, förklarar uppfinnaren och stenkonsulten Anders Junhage.

FOTO: LOCSTONE

Verk i Vikamarmor

▼ Stengården är namnet på den skulpturutställning som visades i Nynäshamns konsthall under maj månad. Tio konstnärer ställde ut verk som skapats på Stengården Djursnäs vid Stora Vika på Tyresö, Södertörn, under de senaste fem åren. Många av verken är skulpterade i den lokala Stora Vikamarmor. Initiativtagare var Sam Westerholm, en av utställande konstnärerna som har sin ateljé på Stora Vika.

- Vi kommer även att anordna ett stensymposium i Stora Vika i juli och så finns ju alltid utställningen på Oaxen, säger han.

Konstnärerna: Ole Drebold, Sara Ekholm Eriksson, Bernt Eriksson, Elina Eriksson, Jordana Loeb, Maria Nordsø Lundberg, Anna Pehrsson, Börje Svedman, Karin Tyrefors och Sam Westerholm.

Bianca Ingrosso valde Orsasandsten till första butiken

▼ Orsasandsten blir allt mer populär inom inredning. För ett par år sedan kunde tidningen Sten berätta om Café Pascal på Östermalm i Stockholm som använde stenen i bardiskarna.

Nu är det Sveriges ledande influencer, Bianca Ingrosso, som fallit för samma sten. När hennes skönhetsmärke Caia öppnade sin första fysiska butik på Biblioteksgatan i Stockholm i april var köerna långa och väl inne i butiken möttes kunderna av kosmetikaproducter som var uppradade på hyllor tillverkade i Orsasandsten.

- Arkitektbyrån Specific Generic letade efter en ljusrosa sten och hade fått en provlåda av vår sten av en annan arkitekt. De tyckte att den passade så bra in i Caias färgskala. Det resulterade i att vi gjorde specialgjorda fönsterbänkar och hyllor till butiken där produkterna visas upp. Butiken har fått mycket fin respons på inredningen sedan invigningen i slutet av april, säger Caroline Lenner, vd för Orsa Stenhuggeri.

Ceremonisal med skiffermur

▼ Råda ceremonisal i Mölnlycke börjar byggas i sommar och ska bli en lokal för borgerliga begravningar när den står klar 2027.

- Med ett lågmält anslag blir byggnaden en självklar del av platsen där naturen ramar in, avskiljer och skapar stämningar. Entréfasaden i skiffer blir en i raden av murar som idag präglar kyrkogårdens gestaltning, säger Anders Pettersson, arkitekt på Krook & Tjäder.

Rivningsplaner på 60-talet - i dag en av Stockholms mest attraktiva adresser.

FOTO: HOLGER ELLGARD

Puckeln

HORNSGATSPUCKELN ÄR ETT namn och en plats som de flesta svenskar kan referera till när de talar om Stockholm i allmänhet och Söder i synnerhet. "Puckeln", som löper parallellt med Hornsgatans början vid Slussen, är ingen officiell adress men utgör i folkmun det beskrivande namnet på de tre blåmärkta kvarteren Ormen mindre, Svalgången och Stenbocken. Blåmärkningen betyder att den tillhörande bebyggelsen har "synnerligen höga kulturhistoriska värden", motsvarande byggnadsminne.

Den avvikande förhöjningen av gatuplanet har sin historiska förklaring, en rest från en svunnen tid. Det var när spårvagnarna i början av förra seklet fick svårt att klara den branta stigningen i backen som man bestämde sig för att spränga fram och anlägga den mer plana och betydligt bredare Hornsgatan som vi ser i dag.

I samband med den omfattande omläggningen försvann även merparten av byggnaderna på gatans södra sida, bland annat Bellmans födelsehus, den Daurerska malmgården och en del av Maria kyrkogård. På norra sidan bevarades däremot husen, liksom den ursprungliga delen av Hornsgatan.

Under 1960-talet fanns planer på att riva stora delar av bebyggelsen runt Hornsgatspucken som då var allmänt

nedgången med ett stort behov av moderniseringar. Men planerna ändrades när Stadsbyggnadskontoret och Stockholms stadsmuseum år 1965 genomförde en inventering och kom fram till att där "...framträdde inom östra delen av Mariaberget bilden av en på malmarna unik stenhusbebyggelse från 1700-talet av synnerligen stort kulturhistoriskt och arkitektoniskt intresse...".

Det blev också startskottet för ett omfattande restaureringsarbete som ledde fram till att området numera tillhör Stockholms mest attraktiva adresser.

Puckeln är i dag också en levande påminnelse om en tid när Stockholms gator var stenlagda. Den som sett kultförklarade barnprogrammet Tårtan från 70-talet kanske minns att kaféet som togs över av bröderna Janos, Frasse och Hilding låg på Hornsgatspuckeln.

Storgatstenen på platsen är patinerad till ett golv som skiner när det är fullmåne. Den större stenen brukade förr i tiden även vinklas till trappsteg i vissa branta partier, framför allt för att hästarnas hovar skulle få fäste när de drog tunga laster.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **JAN BERKÖ**

Storgatsten i månsken.
Om stadens stenar
kunde berätta ...

NOMINERAD TILL
Stenpriset
2025

Stenhård konkurrens om Stenpriset

14 högklassiga stenprojekt har tagit sig in på listan över nominerade till Stenpriset 2025. Utöver de fyra som presenteras på annan plats i tidningen kommer här en kort sammanfattning av övriga tio, med betoning på stenens betydelse för gestaltningen.

- KONKURRENSEN ÄR stenhård i år. Jag kan inte minnas att vi haft en lika stark uppställning tidigare. Det är förstås jättekul, och det blir en tuff uppgift för juryn att utse en vinnare, säger Kai Marklin, ordförande för Sveriges Stenindustriförbund. Men först ska en handfull finalister utses.

– Vi presenterar dem i höstens första nummer. Och vinnaren utser vi som vanligt i slutet av året, säger Kai Marklin.

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

STOCKHOLM STADSHOTELL

En ny hotelloas på Söder i Stockholm med siktet inställt på Michelin-stjärnor. Stenarbetena är bokstavligen en del av resan mot målet. Tre olika arkitektkontor har varit inblandade i omgestaltningen, med ansvar för olika delar: Studio Escapist, Ateljé Nord och Saga Arkitekt & Design. Sistnämnda har utformat bar, bistro och restaurang enligt ansvarige arkitekten Victor Marxs ritningar som påbörjades 2022. Här hittar man också imponerade stenarbeten i Kinnekullekalkstens färgskala i både inredningsdetaljer och golv. Naturstenen återkommer även i andra golvytor och i inredningen. Den varm vita Ekebergsmarmorn lyser upp både badrum och spa-utrymmen som även varieras med andra naturstensdetaljer, som handfat och inramningar i lätt rosa italiensk marmor.

◀ FINANSKONTORET

Ett av de större kontoren i finanskvarten i Stockholm har under de senaste åren genomgått en genomgripande omgestaltung och restaurering. Stenarbetena har både varit omfattande och utförda med yppersta hantverkskicklighet. Här hittar vi kombinationer av klassiska svenska stensorter som Kolmårdsmarmor, Kinnekulle kalksten, Jämlandskalksten och Gotlands kalksten i diverse olika bearbetningar.

Återbruk och nyproduktion har förenats sömlöst i både detaljer och större ytor, från kapitäl till golv. Anmälaren vill vara anonym.

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

ROSA TORGET

Region Skåne moderniserar och utvecklar sjukhusområdet i Malmö. "Rosa torget" är ett platsspecifikt helhetskonstverk av torget, som bygger på visionen om ett gemensamt offentligt rum. Utformningen består av ett markmönster, en dansyta med en interaktiv ljudbåge och serpentinmurar. Framför ljudbågen breder ett vackert mönstrat stengolv ut sig som består Älvdalskvarst ut varvat med en norsk vit granit. Torgets hörnstenar och övriga kantstenar är den rödaktiga Tranås Classic.

FOTO: SKANSKA

SMEDJAN

Arkitektonisk utmaning att sammanfoga platsens historia, en gammal industriell smedja, med en samtida detaljplan. Gestaltning och material har utgått från platsen där den regelbundna fasaden i flammad Tossene Grå Bohus samspelar med de grovhuggna naturstenssocklar som tidigare präglar kvarteret och smälter in i den omgivande stenstaden. Byggnaden mot gatan fungerade som smedjans kontor och har restaurerat för att så mycket som möjligt påminna om det ursprungliga utseendet.

FOTO: MARI LAGERQUIST

TVÅ LÖNNÄSOR PÅ EN STRANDLINJE

En offentlig utsmyckning på Stenkullens förskola i Borås. Konstnären bakom verket är Mari Lagerquist. Stenarna i Broberg Röd Bohus har bearbetats så att skulpturerna ska kännas mjuka och inbjudande för mindre barn. Formerna avskorresponderar till ett vådrädd på gården och ett antal terrazzoplattor tillverkade av spillmaterial från de stora skulpturerna.

FOTO: HÅKAN NILSSON/OBJECTSBY

VILLA SVANSHALL

Beläget på ett unikt läge på Kullahalvön, precis ovanför hamnen i det lilla fiskesamhället Svanshall. Huset har ritats av Claesson Koivisto Rune med ett materialval som ska vara hållbart och från Skandinavien i möjligaste mån. Stenmaterial har hämtats från närliggande Kullaberg. Fasadmaterial (ute och väggar inne) och mark är skiffer från Nordskiffer i Höganäs och samtliga golv och en spännande kub i masterbed är i Kolmårdsmarmor från Borghamns Stenförädling.

KV. STENSMEDJAN

En renovering av Kv. Stensmedjan i Trollhättan, en fastighet med 165 lägenheter, vars historia sträcker sig tillbaka till 50-talet. En ny skifferfasad har inneburit ett lyft för hela kvarteret, samtidigt som energiförbrukning minskat med 30 procent.

FOTO: YES ARKITEKTER/JONAS BORG

FOTO: AHRBOM & PARTNER

OPERANS RENOVERING

Under den omfattande renoveringen av operabyggnadens scentorn och de södra fasaderna mot Strömgatan har pilastrar med korintiska kapitäl ersatts eller restaurerats. Bland annat har stenhuggaren Philipp Roses huggit ut nya akantusblad som sedan infogats i det ursprungliga kapitälet. Stenmaterialet i projektet är både utländsk sandsten (Rorschacher och Udelfanger), och inhemsk sten. Kalksten från Borghamn har ersatt den ursprungliga Ölandskalkstenen och gotländsk kalksten har ersatt ursprungliga Ignaberga.

VATTENTORGET (SLUSSEN)

Ett andningshål och mötesplats med diskreta mönster, gradängar av ljus granit och generösa träbänkar, som Stockholmarna snabbt tagit till sina hjärtan. En del av det större Slussenbygget men också en självständig gestaltning.

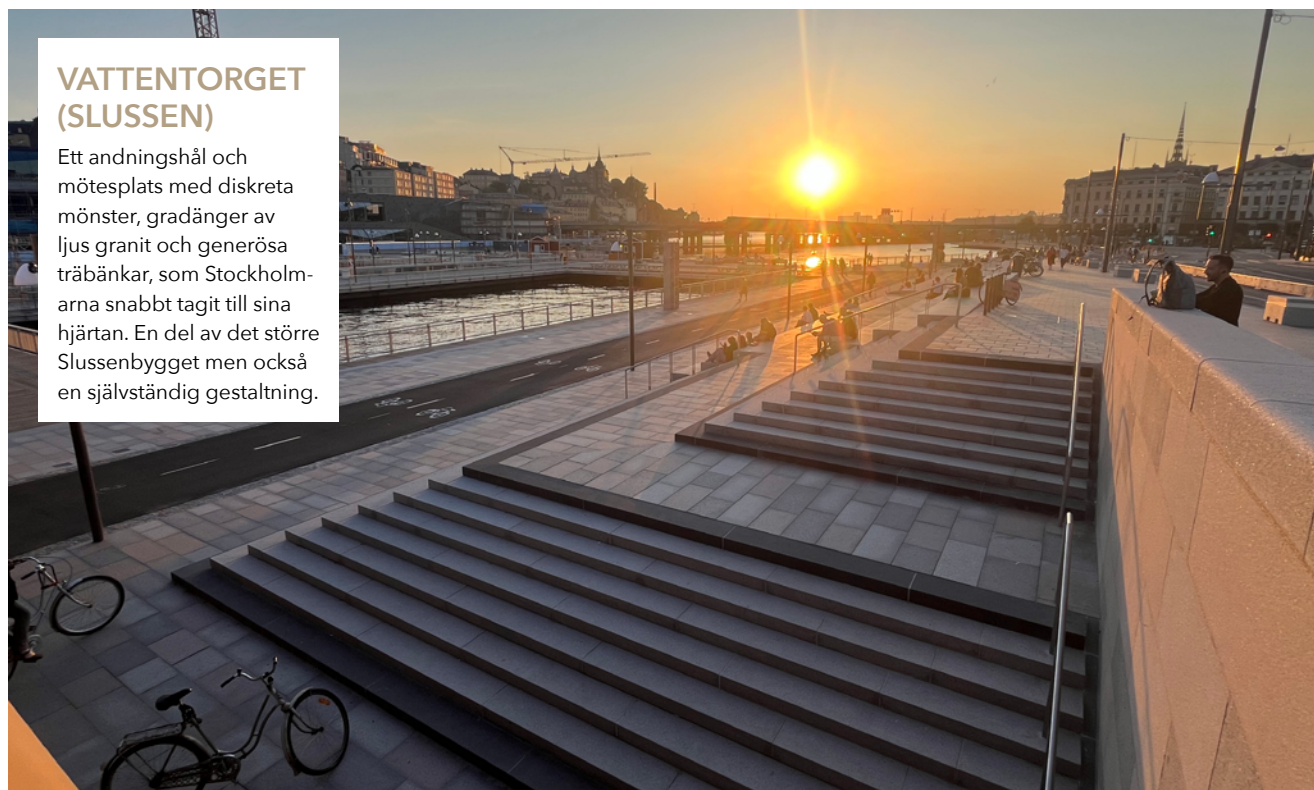

FOTO: PETER EKLUND

MARIESTADS DOMKYRKA - NYA FÖNSTER

Mariestads domkyrka får nya masverkfönster i kalksten från både Borghamn och Kinnekulle i samband med en pågående renovering. Det är ett större projekt där totalt 12 fönster ska ersättas med ett nytt fönster varje år. Det första fönstret byttes ut 2020.

FOTO: GUSTAVTHOR

UPPLANDS STENHUGGERI

Restaurering av
historiska byggnader och monument.
♦ Stenhuggerihandverk i perfektion ♦
Tel: 070 529 55 61 | info@upplandsten.se

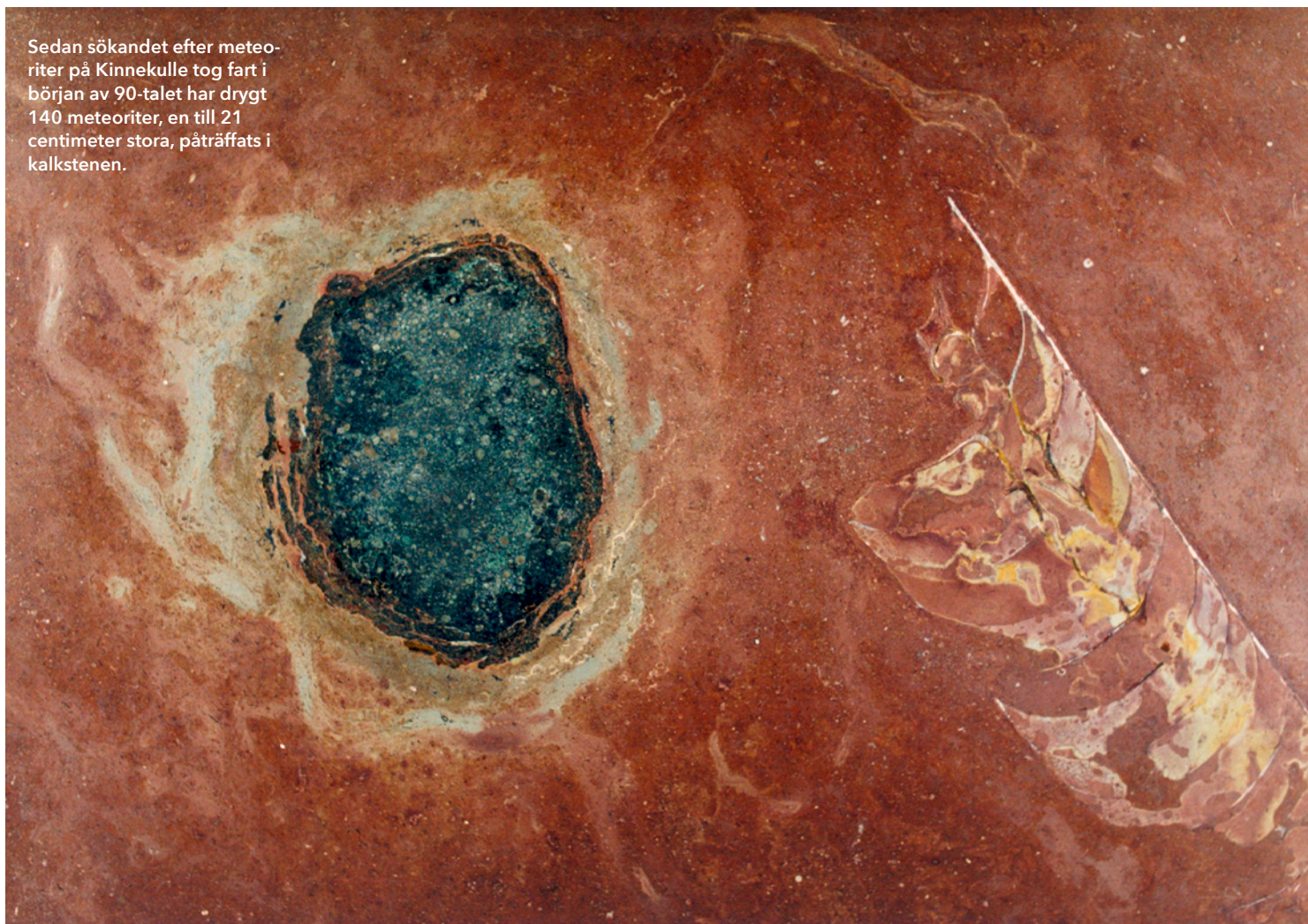

STENBROTTET SOM RUVADE PÅ EN VÄRLDSNYHET

I kalkstenslagren i Thorsbergs stenbrott på Kinnekulle har man hittat ett antal världsunika meteoritfynd som i grunden förändrat synen på vårt eget solsystem. Geologiprofessorn Birger Schmitz berättar i en ny populärvetenskaplig bok om fyndens betydelse och hur familjen Thor i generationer bidragit till att forskningens frontlinje flyttats framåt.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO BIRGER SCHMITZ MED FLERA

Sedan sökandet efter meteoriter på Kinnekulle tog fart i början av 90-talet har drygt 140 meteoriter, en till 21 centimeter stora, påträffats i kalkstenen.

Det finns en nyckelscen i Birger Schmitz bok *Dinosauriernas död, meteoriterna och livets väg* som sammanfattar betydelsen av de unika meteoritfynden i Thorsbergs stenbrott på Kinnekulle. Birger Schmitz beskriver hur han i sina föredrag, som en dramatisk punkt, brukar lova att åhörarna ska få uppleva ett "uniktt ögonblick i solsystemets historia". I sina händer håller han två meteoriter, den ena påträffad i en 466 miljoner år gammal kalkstensplatta från Kinnekulle, den andra inköpt efter ett meteoritnedfall år 1992, över staden Mbale i Uganda.

Birger Schmitz återger själv i boken hur han förklarar för åhörarna att de två meteoriterna en gång tillhörde samma himlakropp – samma föräldrakropp – i asteroidbältet. Men när kroppen slogs sönder vid en kollision för 466 miljoner år sedan skildes de åt. Den ena hamnade direkt på jorden, där Kinnekulle ligger i dag, medan den andra fortsatte sin bana

i rymden för att landa på jorden först år 1992, denna gång i ett afrikanskt samhälle där en bit av meteoriten träffade en pojke i huvudet, tack och lov utan att orsaka en allvarlig skada.

Under närmare en halv miljard år har alltså de två meteoriterna varit åtskilda när Birger Schmitz med sina händer återförenar dem igen framför åhörarna med kommentaren.

– Något sådant har aldrig någonsin tidigare inträffat i solsystemets historia, säger han.

Det brukar enligt Birger Schmitz lämna publiken i andäktigt tillstånd, ungefär som när man bevittnat ett trick utförd av en skicklig illusionist.

FRÅGAN OM VARFÖR Birger Schmitz skrivit en bok om dinosauriernas död som samtidigt beskriver hur några meteoritfynd på Kinnekulle bidragit till att förändra forskningens horisont inom

Birger Schmitz

den astrogeobiologiska sfären har många svar.

– Det finns flera motiv, men i grunden handlar det om att jag tycker att det fanns en fascinerade historia som jag ville förmedla till andra. Jag har genom åren hållit mängder av allmänna föredrag och skrivit populärvetenskapliga artiklar och jag har inte minst i möten med människor märkt att det finns ett stort intresse för de ämnen som jag tar upp i boken. Jag har också försökt att förenkla de mer vetenskapliga avsnitten i boken så att den "vanliga läsaren" utan särskilda förkunskaper ska kunna ta till sig innehållet.

ETT ANNAT MOTIV har varit att sätta ljuset på den forskning som Birger Schmitz bedrivit tillsammans med andra, och som bland annat resulterat i utvecklandet av nya laboriemetoder där starka syror används för att extrahera mineral- ►►

► korn ur olika jordlager och sediment. De svrabeständiga mineralkornen blir efter badet mikroskopiska tidsresenärer som färdats genom tid och rymd mot jorden. Utifrån sin unika sammansättning av grundämnen och var de påträffats i sedimentlagren kan de sedan berätta både varifrån i universum som de kommer och ungefär vid vilken tidpunkt de anlant till jorden. Mineralkornen bekräftar även att meteoritflödet till jorden från asteroidbältet, mellan Mars och Jupiter, varit betydligt mer stabilt än vad forskningen tidigare trott, vilket fått stor betydelse för framtida forskning kring både meteoriter och solsystemet.

– Man brukar säga att det är svårt att bli profet i sin egen hembygd, och till viss mån kan jag väl säga att det är en erfarenhet som jag delar. Den forskning som jag bedrivit under de senaste decennierna har fått betydligt större uppmärksamhet internationellt, med artiklar i de flesta av världens stora dagstidningar – *Washington Post*, *The Guardian*, *Hindustan Times* etcetera – och internationella utmärkelser. Det kan förstås hänga samman med att jag varit verksam utomlands i många år, bland annat vid Berkeleyuniversitetet i Kalifornien, men jag hoppas också att boken kan få fler i Sverige att upptäcka vad vi kommit fram till. Det här är över lag ett område där forskningen tagit stora steg under de senaste decennierna.

Birger Schmitz var professor i geologi vid Lunds universitet fram till sin pensionering 2024.

– Men jag kommer aldrig att sluta forska. Sedan ett par år tillbaka är jag knuten till Purple Mountain Observatory i Kina där jag fortsätter min forskning och mina fältarbeten, säger han.

MEN ÅTER TILL brottet på Kinnekulle där kalkstenslagren länge var slumrande vittnen som gav de avgörande och inbäddade bevisen för den kraftiga ökningen av meteoritflödena mot jorden som skedde för 466 miljoner år sedan, orsakad av en enorm kollision i asteroidbältet. Kollisionen inbegrep samma föräldrakropp som meteoriterna i Uganda och Kinnekulle kommer från, med svindlade 466 miljoners års mellanrum.

Meteoriter som når jordens yta är annars relativt vanliga. Varje år når tusentals meteoriter jordens yta, men bara en bråkdel hittas. Den stora mängden meteoriter som hamnade på Kinne-

FOTO: PRIVAT

Birger Schmitz om ...

Bästa boken: *Sömngångare* av Arthur Koestler

Favoritfilm: *Den yttersta domen* av Andrej Tarkovskij

Lyssnar helst på: Lars Danielsson, den svenske jazzbasisten

Resmål: Pyrenéerna

Äter helst: Prinsesstårter

Dricker helst: Grönt Lung Ching-te från Kina

Gör mig förbannad: Hyckleri

Gör mig glad: Min familj

Okänd talang: Spelar pingpong hyfsat (slår i alla fall en del av mina kinesiska kollegor)

kulle för 466 miljoner år sedan utgör en kraftig avvikelse jämfört med andra asteroidkollisioner, och avvikelser är ofta extra intressant ur ett vetenskapligt perspektiv.

– I Kinnekulle fann vi spåren av den största rymdkollisionen i vårt solsystem de senaste 1 000 miljoner åren. Bara en av de 70 stora kollisioner i asteroidbältet som skett under den tiden har lett till ett sådant ökat flöde av meteoriter till jorden, sammanfattar Birger Schmitz.

Det var geologiprofessorn Maurits Lindström som år 1987 hittade den första meteoriten på Kinnekulle i en av stenbrottets skräphögar. Den blev då den andra fossila meteoriten känd för vetenskapen. Den första hade påträffats i ett kalkstensbrott i Jämtland på 50-talet.

PROFESSOR LINDSTRÖMS FYND blev en artikel i Lidköpingsposten som väckte ett intresse hos den lokale amatörgologen Mario Tassinari. År 1992 kontaktade han de tre stenhuggarbröderna Göran, Stig och Sören Thor, den fjärde generationen i familjeföretaget som driver Thorsbergs stenbrott, med en uppmaning om att delta i jakten på meteoriter i material

Stenhuggarbröderna Sören, Stig och Göran Thor poserar med ett fynd.

som annars skulle riskeras att sorteras ut som skräp.

Det gav snabbt utdelning. Redan året därpå hade fem meteoriter påträffats. Nyheten nådde snart även Birger Schmitz som kontaktade både Mario Tassinari och bröderna Thor för att få tillåtelse att bland annat genomföra kemiska analyser för att komma fram till meteoriternas typ och ursprung. Teorier ställdes mot varandra. Kunde meteoriterna ha ett ursprung från stora isblock från en urgammal inlandsis som smälte i havet? Men när alla värden matchades mot den bokförda brytningen i brottet blev resultatet ovedersägligt: meteoriterna kom från asteroidbältet och var av samma sort som den som fallit i Uganda några år tidigare. Det innebar ett vetenskapligt genombrott som både skulle öppna nya dörrar för Birger Schmitz och hans kollegor och locka fler meteoritjägare och forskare till Kinnekulle.

SEDAN SÖKANDET efter meteoriter på Kinnekulle tog fart i början av 90-talet har drygt 140 meteoriter, en till 21 centimeter stora, påträffats i kalkstenen. Meteoriterna hittas oftast under den

”Man får inte glömma att utöver dessa fossila meteoriter finns bara ett fåtal som är kända för vetenskapen.”

dagliga produktionen, när kalkstenen från brottet sågas i skivor för att till exempel bli golvplattor. Kalkstenslagren i stenbrottet ligger horisontellt, som de en gång bildades på havsbotten. Varje meter representerar ungefär en halv miljon år. Fem meter bergvägg speglar alltså ett tidsspänn på 2,5 miljoner år.

Merparten av Kinnekullemeteoriterna finns sedan 2022 på Chicago Field Museum i USA.

– Det är ett världsledande centrum för meteoritforskning. En stor fördel med att meteoriterna finns just där är att de då också blir tillgängliga för hela världens forskare. Man får inte glömma att utöver dessa fossila meteoriter finns

bara ett fåtal som är kända för vetenskapen, säger Birger Schmitz.

På samma sätt som Birger Schmitz haft olika skäl att skriva sin bok finns flera skäl att läsa den. Den är en underhållande och förhållandevis lättillgänglig populärvetenskaplig prosa som dels berättar om en personlig forskningsresa där möten med människor fått honom att omvärdera sin egen forskning och lett in honom på nya spår, dels ger den ett större så kallat astrogeobiologiskt perspektiv på vår värld. Sistnämnda är ett slags tvärvetenskaplig ansats för att förklara den värld som vi lever i och hur allt hänger samman, över de vetenskapliga gränserna. Det väcker en hel del existentiella och filosofiska eviga frågor om oss som människor, hur vi uppstått som art och hur vi formats under vår mycket korta tid i planetens mycket långa historia.

Det ger även värdefulla perspektiv i en nutid som verkar mer kaotisk än på länge.

– Om jag med boken kan väcka liv i den typen av frågor hos läsaren skulle jag vara väldigt nöjd, säger Birger Schmitz. ■

Syskonen Gustav och Maria Thor ingår i den femte generationen i familjeföretaget.

Femte generationen ...

Följande avsnitt är hämtat från Birger Schmitz bok *Dinosauriernas död, meteoriterna och livets väg*:

” Mina förväntningar i bilfärden till Kinnekulle är låga. De tre bröderna Göran, Stig och Sören Thor som hittat alla meteoriterna som nu hamnat i Chicago, har nyligen gått i pension. Några av brödernas barn, Gustav, Maria och Henrik, har successivt tagit över den dagliga verksamheten i brottet. Med detta tog femte generationen av familjen Thor över efter att urfarfar grundat företaget runt 1890. Det har varit mycket nytt att sätta sig in i för den nya generationen. Meteoritsökningen kom av sig. Gustav, som nu leder företaget, har visserligen skickat foton på misstänkta meteoriter, men jag såg direkt att det var fel. De allra senaste foton är något mer lovande men tvivlet ruvar under den långa bilresan till Kinnekulle. Kanske jag åtminstone skall få se en älg längs vägen genom Småland.

När vi började meteoritsökningen var ännu Gösta Thor, pappa till bröderna, drivande i företaget. Jag kommer aldrig att glömma när Sveriges Televisions Aktuellt i början på 2000-talet skulle intervjua mig och de tre bröderna om meteoritfynden. Även pappa Gösta infann sig, mycket stolt, upklädd i finaste kavaj och med sin Instamatickamera redo för att dokumen-

tera. Vi kom överens om att bröderna skulle ställa upp i sina vanliga blåställ för intervjun. Det skulle ge en mer realistisk bild av vad som pågick. Det blev ett fint reportage där bröderna berättade om hur det kändes att vara med och rekonstruera solsystemets historia.

Min bilresa når målet, fabrikshallarna på Kinnekulle där stenblock sågas upp från Thorsbrottet, två kilometer bort. En märklig känsla infinner sig. Det mesta är sig visserligen likt. Bullrande, väldiga sågar och polermaskiner. Stenplattor överallt, damm och fukten från allt vatten, slipmedlet i stenhanteringen. Men det är andra människor här än tidigare. Unga människor fulla av upptäckarglädje inför stenhanteringen. Men jag välkomnas lika hjärtligt som alltid. Vi börjar med lite trevligt kallprat, men jag har svårt att dölja, på gränsen till oartigt, min iver att få se de nya meteoritkandidaterna. Gustav och Maria tar fram de stora stenplattorna och blocken de lagt undan åt mig. Jag ser direkt att de funnit fyra nya praktfulla meteoriter. Den här gången blev det succé! Nu är femte gene-

rationen Thor lika duktiga meteoritsökare som föregångarna, bröderna Thor varit. Världens enda systematiska sökprogram för meteoriter på en forntida havsbotten har kommit i gång igen, efter ett kort avbrott när stafettpinnen lämnades över mellan generationerna. Täckttillstånd finns för tjugo år framåt. Drömmen är att fullfölja sökprogrammet under femtio år, ett halvt sekel.” ■

Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar

info@ahlgrensmarmor.se ahlgrensmarmor.se telefon: 0513-401 72

Bardisk i marmor,
Steam Hotel.

Foto: Andreas Sundgren

INGEN DRÖM ÄR FÖR STOR

Vi är experter på stenarbeten för hotell, inredning och unika kök.
Med fyra generationers erfarenhet i ryggen och den senaste tekniken
i våra händer hittar vi alltid en lösning.

Låt oss förverkliga dina idéer!

Järva begravningsplats och naturområde är en ny typ av begravningsplats, med gravkvarter utformade som öar omgivna av ängsmarker och grusvägar.

NOMINERAD TILL
Stenpriset
2025

Öar som förenar

Järva begravningsplats belönades nyligen med Sveriges Arkitekters pris Landmärket. Petter Eklund har besökt en plats för alla trosbekännelser, som både pekar mot framtiden och blinkar till historien och Skogskyrkogårdens arkitektur.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ALEXANDER ASSAL & PETTER EKLUND**

Gravkvarteren är inramade med kallmurade ha-ha-diken eller andra typer av stensättningar.

Det här är ett ställe att leva på. Järva begravningsplats invigdes i oktober 2024 och är nu i drift, även som en plats att tycka om och vilja besöka. Kyrkogårdar och begravningsplatser har alltmer börjat fungera som parker, en avdramatisering av dödens närvaro i livet.

De döda lever i våra minnen, sätter oss i perspektiv. En man i kebabgrillen

i Tensta centrum prisar den nya platsen:

– Jag har varit där flera gånger på begravning, men går också dit för att det är ett härligt ställe att tänka, be och minnas på, säger han.

Samma sak med en barista på kaféet mitt emot:

– Jag har hört mycket gott om den platsen här bland mina kunder. Jag ska gå dit, säger han.

De muslimska församlingarna i norra och västra Stockholm har länge saknat en närliggande plats att begrava sina döda på.

– Det är fint att begravningsplatsen är klar och att de känner sig välkomna här, säger Annelie Sjöström, kommunikationsansvarig på Kyrkogårdsförvaltningen som är byggherre.

Att kunna lägga sina döda i marken nära boendet skapar hembygd. Så har det varit i tusentals år här i trakten som är rik på fornminnen ända sedan järnåldern, då detta var skärgårdslandskap.

JÄRVA ÄR EN mångkulturell begravningsplats. Hit är alla välkomna, alla religioner och alla sorters gravskick. Här finns plats för kistgravar, urngravar, askgravlundar och en minneslund. Extra stora ytor för kistgravar har byggts eftersom muslimer

JÄRVAFÄLTET

Järvafältet var sedan 1905 militärens övningsområde efter att Gärdet hade lämnats. Otaliga äldre stockholmsherrar har låtsaskrigat härute. Militären började lämna området 1960 och planerna på Järvaområdets bostadsområden tog fart. I snabbt tempo byggdes miljonprogrammets Rinkeby, Tensta, Husby, Akalla och Kista, nya städer ramade in fältet. Det var på vippen att också det bebyggdes. När Sollentuna kommunfullmäktige röstade om saken vann förslaget att bevara naturområdet med en enda röst. Fältet förblev oförändrat, det som idag är en av storstadens gröna lungor.

begravs på det viset och många bor här i området. Även många ortodoxa kristna vill ha kistgravar. Platsens framsida, med parkeringar och en modernt herrgårdsliknande ekonomibyggnad, präglas av Tensta vattentorn, en bjässe i betong som ett gåtfullt rundtempel. Här inleds begravningsplatsen med fem poppelöar, upphöjda ytor omgivna av pelarpopplar som ska bli 25 meter höga.

Ytorna är ännu tomma och väntande. En rad med tio barngravar är extra vemodig. Inåt området tar landskapsöar vid, omgivna av staket eller kallmurade granitmurar, som småländska stenmurar, fast elegant lagda i vida bågar. Det är gedigna arbeten som vittnar om ambitionsnivån i den här platsen. Murarna är lagda av stenentreprenören Strixen, som fick uppdraget på grund av sin särskilda expertis inom just kallmurning.

Ceremonibyggnaden är ritad av danske Bjarne Frost och har nominerats till Årets Stockholmsbyggnad. Öländsk kalksten i golvet, väggar i gran och ett fönsteröga i taket är en blinkning till Skogskyrkogården och Gunnar Asplund.

FOTO: PETER EKLUND

– Kallmurning är vår grej, vi kallmurar cirka 2000 meter om året. Vi kilar ner blocken själva, det är ett hantverk där vi tar mycket hänsyn till stenen, säger Andreas Nilsson på Strixen, med stenhuggeri i Hässleholm.

Murarna står i så kallade "Ha-ha"-anläggningar, där muren rests i ett dike så att murverkets ovansida ligger i nivå med den omgivande markytan. Det betonar siktlinjer och landskapets öppenhet, men hindrar ändå djur att ta sig in. Ha-Has är en uråldrig stängselmetod, först omskriven i Frankrike i början av 1700-talet. Namnet sägs komma från de överraskade, förtjusta rop som hördes när illusionen av en obruten markyta bröts av diken med sänkta murar. Det är ovanligt med Haha-murar i Sverige idag, men det förekommer i kyrkomiljöer och slottspark. Särskilda krav ställs på stenläggarna.

– Vi får tänka annorlunda, vara extra observanta och luta murarna extra beroende på marktrycket inifrån. Det är noga med liggsidorna. Allt måste väga bakåt, förklarar Andreas.

Öar var temat i det vinnande förslaget i den arkitektävling för den nya begravningsplatsen som avgjordes redan 2010. Total lämnades 111 förslag in. Bakom det vinnande förslaget Öarna, stod det danska kontoret Kristine Jensen Tegnestue tillsammans med arkitekten Poul Ingemann.

– Arkitekterna ville förändra så lite som möjligt i landskapet, berättar Annelie Sjöström när vi vandrar ut mot det nyligen formade landskapet, på en gång lågmäلت och rymmande spännande stationer. Vid gravöar och vattenposter står små trätorn, utan egentlig funktion annat än att markera ingångar. Tillsammans ger tornen känslan av ett landskap med kyrkspiror, en poetisk dubbel exponering av närhet och historiskt perspektiv. Om kvällarna fylls trätornen med varmt ljus. Mattias Odelby tillhör underentreprenören JVAB som hade hand om alla mark-

arbeten. Det danska kontorets landskapsarkitekt Anna Rämert ritade stenläggningarna och var på plats under byggtiden.

– Det var ett väldigt komplext jobb, det svåraste i min karriär, allt från handlingar till utförande med många speciallösningar. Arkitekterna hade inte tänkt i konstruktionsväg, utan vi fick ofta klia oss i huvudet och lösa saker på plats, säger Mattias Odelby.

DET ÄR VANLIG vardag i Järva och människor samlas till en muslimsk begravning. På ett halvår har ungefär 50 begravningar skett här ute, den första redan några dagar efter invigningen.

– På en kristen begravningsceremoni brukar det vara kanske 25 personer och då sker gravsättningen oftast efteråt, medan en muslimsk kan dra flera hundra personer, säger Annelie Sjöström.

Folk kommer gående i grupper uppifrån Tensta och Hjulsta, bilar dammar in, en chartrad buss töms på folk. En stor samling sörjande, anhöriga och vänner väntar på den döde. En begravningsbön ekar i högtalare när en bil anländer med kistan som ska sänkas i orörd jord, med den dödes ansikte vänt i riktning mot Mekka. Det är tjugusigt att på så vis möta soluppgången och den heliga stadens position långt bort i öster, förbi E4:an, bort från Stockholm, Sverige, Europa, en fantasins och längtans siktlinje. Så knyts platser ihop, även globalt. Vackert gröna gravmarkörer i trä med namn sätts vid gravarna, vissa i väntan på gravsten. En muslimsk begravning ska ske snabbt, helst inom 24 till 48 timmar, av respekt för den döde. Därför ligger alltid några grävda gravar redo härute.

I det arrangerade landskapet blir det tydligt att Järva begravningsplats är en yngre släkting till den världsberömda Skogskyrkogården i Stockholm, många arkitekters Mekka, ett

Rödrosig i olika ytbearbetningar.

KINNEKULLEKALKSTEN I RÖDA ELLER GRÅ NYANSER

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus.

Med vår yrkesskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renoveringen.

Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terrassplattor.

Välkommen att besöka oss på thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56.

THORSBERG STENHUGGERI

skulpterat landskap, skapat från 1915, då de unga arkitekterna Sigurd Lewerentz och Gunnar Asplund vann en tävling om en ny begravningsplats. Som i Järva var utgångspunkten ett befintligt område med tallskog och några grustag, som under ett par decennier omformades till ett naturlandskap med olika karaktärer, tallarnas "pelarsalar" och björkskog. År 1994 blev Skogskyrkogården ett av Unescos världsarv. Även den nyfödda släktingen i Järva är ett underverk av lyhördhet. Omsorgen om besökarna är central. Sorgen vid en begravning får en riktning från mörker till ljus när platsen tar oss i handen och leder oss vidare in i skir björkskog där stenlagda gångar ringlar neråt vattnet. Sjön utanför har återfötts genom grävning i den sankta resten av en havsvik, igenväxt med sly. Här ute drog grävskoporna igång hösten 2021 och tog bort dräneringen som lades dit i samband med att Granholmstoppen byggdes på 1970-talet. Vid årsskiftet hade den konstgjorde sjön börjat vattenfyllas. Idag finns ett rikt fågelliv. Ett träd i strandkanten har fallit.

– Vi har fått hit bävrar också. De har flyttat från Igelbäcken och hit. Det är lite mer problematiskt, berättar Annelie Sjöström.

Fallna träd får ligga i naturreservatet för den biologiska mångfaldens skull. På en skogsås mot öster ligger minneslunden. En slingrande stig mellan fallna stammar leder dit upp och slutar i en cirkel av corteenstål, en trend för 15 år sedan, men vackert här i naturen.

– För att värna om marken körde vi upp stålplattorna med häst och vagn genom skogen. Det är bra att börja göra saker på andra slags sätt, säger Annelie Sjöström.

Mellan björkarna skymtar Ceremonibyggnaden vid en vattenspegel, ett särpräglad hus för begravningsceremonier, men också borgerliga vigslar. Det är ritat av danske Bjarne Frost och har nominerats till Årets Stockholmsbyggnad.

– Kanske kan vi ha konserter här inne?, funderar Annelie Sjöström.

100 PERSONER RYMS i salen med öländsk kalksten i golvet, väggar i gran och ett fönsteröga i taket, en blinkning till Gunnar Asplund, som om himmelska makter kunde kika direkt in.

En glasvägg kan dras åt sidan, likt den väldiga vägen i Det heliga korsets kapell på Skogskyrkogården som kan sänkas till direktkontakt med landskapet. Även i Järva kan besökare kliva ut ur huset och skåda mot en gedigen himlatrappa, 87 granitsteg upp mot Granholmstoppen, en av platsens extravaganser.

– Trappan var knepig. Det brukar inte byggas trappor utan vilostöd på mitten, men här är det en enda lång väg upp.

Det var utmanande att kunna få in grävmaskiner som kunde lyfta stenen. Det tog nog ett år att bara göra trappan, säger Matias Odelby.

Den kommer i framtiden att leda till gravarna i etapp 2 av begravningsplatsen som antagligen ska ta kullen i besittning. Det sker tidigast om tio år. Granholmstoppen hör till platsens själ. Den är en konstruerad höjd skapad under 1960-70-talen av stenmassor från bygget av tunnelbanans blå linje.

– Kritiker av begravningsplatsen hävdade att gravarna skulle hamna i soplager, men det var felaktigt. När vi grävde fraktade vi bort stenmassor, betong, armering, men det fanns inga sopor

Översiktsvy med murar i bland annat Broberg Röd Bohus och hållar i Tossene Grå Bohus.

och marken var renare än väntat. All jord som används i gravöarna är ny, berättar Annelie Sjöström.

Granholmstippen, som den först hette, skulle ha blivit mycket högre än den är idag, om den inte hade kollapsat. Den sankta marken tålde inte trycket från bergmassorna, högen sjönk ihop och spreds ut åt två håll. Redan innan toppen började byggas fanns planer på en gravplats här. Kyrkogårdsförvaltningen pejlade framtidens förstäder och insåg behovet av begravningsmark. Planer fanns på en plats med "månkratrar" – ett aktuellt tema på 1960-talet – men också en föregångare till ö-temat.

Den demokratiska processens tempo och överklaganden hindrade bygget av begravningsplatsen under en del år. Området har sedan 30 år varit hemvist för Järva Discgolfpark, med en prisbelönt anläggning som sträcker sig upp på Granholmstoppen. Stockholms stad äger marken och discgolf företaget har ett bankkontrakt till 2031 på en stor del av den yta som man tidigare nyttjade.

Järva begravningsplats är fortfarande i sin linda. Hur kommer man hit? Angöringarna är ännu en smula diffusa. E18 är en barriär mot Tensta och Hjulsta och suset från motorvägen hörs överallt, även om tunneln under Tenstaterrassen dämpar ljudet. Bostadsområdena ska öppnas mot Järvafältet och nya hus resas över motorvägen. En ny bro byggs. Busslinje 517 ska få en hållplats nära den groende, växande och alltmer omtäckta begravningsplatsen, i år belönad med Sveriges Arkitekters pris Landmärket, för "exceptionell samtida landskapsarkitektur", en plats att längta till. ■

Beställare: Stockholms stads kyrkogårdsförvaltning.

Ansvarig landskapsarkitekt: Kristine Jensen Tegnestue.

Stenentreprenör: Strixen m fl.

Stenleverantör: Hallindens Granit, Zaarstone m. fl.

GOTLAND BRO OREGELBUNDEN

GRÅ JÄMTLAND

Vi förädlar och levererar sten för såväl interiör som exteriör. Vår egna jämtländska kalksten må vara vår kronjuvel, men vi bryter och förädlar även sten från Gotland och Fauske i Norge. Dessutom levererar vi granit, marmor, kvartsit och skiffer från världens alla hörn. Genom vår unika möjlighet levererar vi tidlös, kompromisslös och framförallt – bestående kvalitet.

www.dalasten.se

Vinnande återbruk

Grev Tureplans klassiska fasad i Ekebergsmarmor i hjärtat av Stockholm skiner stoltare än på flera decennier. Bakom fasaden väntar ett nytt och hyllat innanmäte där det mesta kretsat kring återbruk, med mycket sten i fokus.

TEXT PETER WILLEBRAND

Efter den omfattande renoveringen av Grev Tureplan i centrala Stockholm utsågs byggnaden i mars i år till totalvinnare i Årets Bygge, en tävling arrangerad av tidningen Byggnadsindustrin i samarbete med branschorganisationen Byggföretagen.

Byggnaden har en nära 100-årig historia. Det var Städernas allmänna brandstodsbolag som i början av 1930-talet gav arkitekten Gustaf Clason uppdraget att rita vad som skulle bli företagets nya huvudkontor i kvarteret Sperlingens backe, nära Stureplan.

Vid tiden stod redan ett bostadshus i gotisk stil på tomten, ritat av Hjalmar Kumlien som även är arkitekten bakom bland annat Sankt Paulskyrkan vid Mariatorget.

Bostadshuset måste alltså rivas, vilket också skedde 1934. Ett par år senare reste sig det nya landmärket vid Birger Jarlsgatan, klätt i en skinande och sober fasad av Ekebergsmarmor och med ett namn från adressen: Grev Tureplan 1.

Byggnaden avvek från den omgivande arkitekturen och var ett tidstypiskt exempel på en stram 30-talsklassicism med inslag av modernism och Swedish Grace. I dag är fastigheten grönmärkt av Stadsmuseet i Stockholm, vilket innebär att den bedöms vara "särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt".

UNDER DE SENASTE åren har ägaren, fastighetsbolaget Vasakronan, genomfört en omfattande renovering av byggnaden för att skapa ett moderna kontorslokaler. En ny våning har tillkommit, fasaden i Ekebergsmarmor har tvättats och fått en rejäl uppfräschning medan insidan genomgått en "grundlig renovering" som kretsat kring högsta möjliga återbruk. Några exempel på återbruk är 2158 gipsskivor, 2376 meter stålreglar och 4,8 ton fönsterbänkar i sten, bland annat Jämtlandskalksten.

NOMINERAD TILL
Stenpriset
2025

FOTO: XERXES GRANLUND

Ekebergsmarmorn i tunnelbanegången satt tidigare på annan plats i byggnaden.

Även den påbyggnad som blev fastighetens sjunde våning har delvis byggts upp med hjälp av husets gamla takträbalkar.

På andra sätt representerar byggnaden förnyelse i den tekniska frontlinjen. Projektet har utförts helt digitalt, utan traditionella pappersritningar. Dokumentation och kommuni-

Byggnaden har en nära 100-årig historia. Det var Städernas allmänna brandstodsbolag som i början av 1930-talet gav arkitekten Gustaf Clason uppdraget att rita vad som skulle bli företagets nya huvudkontor. Vid tiden stod redan ett bostadshus i gotisk stil på tomten.

FOTO: ALLESIO MANIS/KLS

FOTO: XERXES GRANLUND

Återbruksgraden på stenen i inredningen är över 50 procent. Fönsterbänkarna i Jämtlandskalksten är ett exempel.

Fasaden i Ekebergsmarmor har tvättats och fått en rejäl uppfräschning.

FOTO: PETER WILLEBRAND

FOTO: TORD-RIKARD SÖDERSTRÖM

Konstnären Ewald Dahlskog har skapat väggdekorer i marmorintarsia, med olika nyanser och sorter. Fågel Fenix ingick i den ursprungliga byggherrens - Städersnas allmänna brandstodsbolag - emblem.

kation har istället skett med hjälp av bland annat 3D-modeller, BIM-modeller, surfplattor och en 360-kamera som filmat bygget varje vecka.

Ett stort fokus har varit att minska energiförbrukningen. När huset återinvigdes i höstas hade den halverats, till endast 50 kW/m².

– Nyckeln har varit en avancerad luftvärmeanläggning som kan återvinna väldigt mycket av energin som värms upp i huset, sammanfattade Johannes Ris, biträdande projekteringsledare på entreprenören Byggstyrning i en intervju med tidningen Byggindustrin.

Även den tidigare instängda T-banenedgången i anslutning till fastigheten har fått ett lyft med hjälp av bland annat inslag av återbrukad Ekebergsmarmor och fönster ut mot gatan, som nu går i samma ljusa stil som övriga huset.

CARL ELDHS KLASSISKA fontän i Blekingegranit på torget framför fastigheten har också restaurerats och blivit en del av inbjudande mötesplats med utställda bänkar. När fontänen återinvigdes år 2024 efter en tids konserveringsarbeten hade brunnskaret återskapats enligt den ursprungliga idén, med ett kar som fångar upp skulpturens vatten.

För stenkonnässören väntar något alldeles extra i entréhallen. Där har konstnären Ewald Dahlskog skapat väggdekorer i marmorintarsia, med olika nyanser och sorter. Motiven visar bland annat Fågel Fenix, som ingick i den ursprungliga byggherrens Städersnas allmänna brandstodsbolags emblem. Dahlskog brukar beskrivas som den ledande svenska konstnären som utvecklade intarsian från möbeldekoration till en självständig konst. Till hans mest kända verk räknas intarsia-kompositionerna på dörrarna till stora salen i Stockholms Konserthus och takmålningen "Säningsmannen" i Stockholms Stadshus. ■

Offerdalsskiffer pryder innergårdens golv.

FOTO: TORD-RIKARD SÖDERSTRÖM

“Stenen både förvaltar och förnyar historien”

FOTO: XERXES GRANLUND

Det rådde en stor samsyn hos alla inblandade i projektet att så mycket möjligt av naturstenen i byggnaden skulle återbrukas, berättar ansvariga arkitekt Tord-Rikard Söderström vid arkitektkontoret Kockum Luttinger Söderström.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

– **DET VAR EN** självklar utgångspunkt att låta stenarbetena ta mycket plats, av både miljö- och kostnadsskäl. Fasaden var också till stora delar i ett mycket gott skick och behövde mest genomgå en tvättning.

I husets inredning hittar man en palett av svenska klassiska stensorter som Kolmårdsmarmor, Ekebergsmarmor, svart och grå Jämtlandskalksten medan Offerdalskiffer pryder innergårdens golv.

Det brukar vara en utmaning att återbruka sten i inredning, men utfallet har varit mycket högt, intygar Tord-Rikard Söderström.

– Återbruksgraden på stenen i inred-

ningen har med råge legat över 50 procent. De 40 millimeter tjocka fönsterbänkarna i Jämtlandskalksten är ett bara ett exempel på den stora omfattningen. Även i andra delar, som i trapphus med både Kolmårdsmarmor och Ekebergsmarmor, har mycket kunnat återbrukas. Den Ekebergsmarmor som nu finns i tunnelbanegången är ett annat exempel, den stenen satt tidigare på annan plats i byggnaden, säger Tord-Rikard Söderström.

NYPRODUKTIONEN av sten har utgått från den historiska miljön, även när det handlat om nya gestaltningar.

– Byggnaden har höga kulturhistoriska värden, vilket har krävt ett noggrant gestaltningsarbete med stor respekt för husets ursprungliga utformning. Vi har bland annat utformat stenbeläggningar med fris- och listband utifrån historiska förlagor, genomfört arkivstudier och använt originalhandlingar som grund för att säkerställa korrekta proportioner och dimensioner i princip samtliga kompletterande stenarbeten. Det blir särskilt

Tord-Rikard Söderström

intressant när originalritningar saknats och man då behöver göra tolkningar för nya tillägg. Som i fallet med innergårdens terrassbeläggning i skiffer, där den ursprungliga stenen varit särskilt svår att få tag på i den ursprungliga större dimensionen.

– Ett generellt råd vid sådana här tillfällen är att så tidigt som möjligt koppla in alla led i produktionen, inte minst de brytande företagen. Dels för att få en bild av hur tillgången på stenen ser ut, dels för att få en uppfattning om realistiska leveranstider.

Grev Tureplan är nominerad till Stenpriset 2025. ■

Byggherre: Vasakronan

Arkitekt: Kockum Luttinger Söderström Arkitektkontor.

Stenleverantör: Borghamnsten, Borghamns Stenförädling, Dala Sten, Minera och Nordskiffer.

NOMINERAD TILL
Stenpriset
2025

ÄKTA STAD

Nyinvigda Södermalmstorg har fått en skräddarsydd stenkostym, en uppvisning i högklassigt stenarbete. Men det är också en plats där stenen blivit en del av ett större konstverk som berättar om torgets historiska betydelse genom århundraden.

TEXT & FOTO **PETTER EKLUND**

Mälartappen mot glaspaviljongerna ett urbant bergspass där murgrova ska klättra framöver.

Nu händer det igen. Stockholm får ett nytt torg: Södermalmstorg vid Slussen. För ett år sedan öppnades Vattentorget och stockholmarna släpptes ut på den nya stora ytan. Avståndet till Gamla stan hade jämnats ut och plötsligt låg båda områdena nära varann, inte bara i meter utan också i känsla. Södermalmstorg blir ännu en favoritplats i staden. Här finns öppenhet, luftrum och utsikter, tidlösa attraktioner som lockar oss människor.

– Det är härligt att komma ut här och upptäcka att det är vackert åt båda hållen. Dels att se ut över Gamla stan, dels se tillbaka på Söders alla vackra fasader, säger Paula Mackenzie, ansvarig landskapsarkitekt på White Arkitekter.

Hon visar runt tillsammans med några av Slussens hjältar, de som jobbat länge här, ritat och byggt, alla med stor kunskap om natursten. Anders Liberg är konsult och byggladare för projekt Slussen/Stockholms stad. Bengt-Åke Gustafsson är arbetsledare för natursten för markblocket. Daniel Groop är landskapsingenjör hos White Arkitekter och har jobbat med Slussen sedan 2012.

Paula har arbetat med Slussen i 14 år. Anders tar 5:11-tåget från Uppsala till Slussenbygget varje vardag.

– Att bara utsätta sig för att gå upp halv fem på morgonen, ta tåget och åka hit, då måste det vara något som lockar och drar. Det gör Slussen. Ett sånt här projekt är one in a life time, säger han medan vi rör oss ut mot torgets centrum, en lutande upphöjd del, som en starttramp mot utsikten. Det blåser friskt.

– Det är som på en klippa på västkusten, säger Paula, som har sina rötter där, medan en tunnelbana försvinner in under oss.

En annan dyker upp ur tunneln och rullar mot Gamla stan. Det är rörelse och trafik, en härligt urban miljö. Paula nämner The Highline Park i New York, en upphöjd järnväg som gjorts om till en avlång park på Manhattan där breda trappor är riktade mot en av de stora gatorna.

– Södermalmstorg blir äkta stad. Det är långt till trafiken

Bengt-Åke Gustafsson, Skanskas arbetsledare för natursten för markblocket, Anders Liberg, konsult och byggladare för projekt Slussen, Paula MacKenzie, ansvarig landskapsarkitekt på White Arkitekter och Daniel Groop, landskapsingenjör, White.

och det är fin överblick. Här kommer folk att känna sig trygga, säger Paula.

Vattnet glittrar på Riddarfjärden.

– Det har varit viktigt att säkra utsikten mot Stadshuset, Västbron, Gamla stan, men härifrån ser vi också Djurgården och hela vägen runt. Det är härförande, säger Bengt-Åke, också han entusiastisk över bygget.

DET ÄR FÖRUNDERLIGT att få vara med om ett torgs födelse. Ett flera år långt byggvirrvarr bakom stängsel har med ens blivit städat och ordnat, en ny yta ligger öppen. Torget har vuxit fram över tunnelbanan medan den varit i drift, ett logistiskt underverk. Varje natt kom en eller ett par enorma finska stålblock på lastbil från Södertälje. Trafikljus fick monteras ner och upp igen. En gigantisk kran lyfte balkarna och lade dem på rad, allt längre ut. Det är torgets fundament, spänt över tunnelbanans spår. Logistiken har varit svårast.

– Staden vill störa invånarna så lite som möjligt, och har prioriterat tredje man. Allmänheten förstår nog inte riktigt hur utmanande det har varit att bygga nya Slussen medan trafiken hela tiden pågår. Stadens hjärta måste slå medan det byggs om, säger Anders Liberg.

Ingen i gänget kommer riktigt ihåg hur det såg ut här tidigare. Var gick kanten? Vad fanns nedanför?

– Kolingen, Kolingsborg, låg där nånstans, säger Bengt-Åke och viftar obestämt med handen.

Anders visar var en andra trafikramp gick över vattnet.

– Ett antal miljontal kubik är bortschaktade.

Den gamla trafikmaskinen Slussen med sina klöverblad är spårlöst borta, nästan lite underligt hur snabbt vi glömmes. Slussen var en plats som de flesta skyndade förbi. Bilvägarna vindlade hit och dit och vi kom aldrig kom upp där vi trodde. På något sätt fungerade det, men trafiken hade övertaget sedan 1930-talet.

– Vi fick bort hälften så mycket bro. Förut var det två

1300-tal möter nutid i Per Mårtenssons konstverk. Kassetterna innehåller kullersten från en gränd/gata från åren 1325-1350.

40-metersbroar, nu är det bara Slussenbron som är 44 meter, säger Daniel Groop.

Södermalmstorg är lågmält, men öppet. Det präglas av en diskret elegans, som en skräddarsydd stenkostym. Det är också en uppvisning i högklassigt stenarbete. Torgytan är satt med en blandning av tre svenska graniter i två olika bredder, där krysshamrade och flammade hällar blandas. Det är mindre rött här på torget, jämfört med på norra sidan av Slussen, mot Gamla stan.

– På Gamla stan-sidan ville vi ha det lite mustigare, men här på Södermalm ska det vara modernare, ljusare och lättare, säger Paula. Murstenarna runt om planteringsytorna är Tossene Grå Bohus som gick att få fram i de mängder som behövdes. Från början hade också krysshamrad sten ritats in i större grad, men arkitekterna valde att flamma stenen för att skapa en bättre arbetsmiljö. Flamningen är också en smidigare väg till det naturliga utseendet.

TORGET ÄR NYFÖTT och ännu en smula naket. Det som saknas är grönskan. Vi får längta efter den så länge. Det här ska bli en grön plats med lövskugga. Framåt hösten kommer 28 träd (8 arter), 50 buskar (5 arter), 3 000 perenner (33 arter), 9 000 lökar (43 arter) att planteras. På glaspaviljongernas beväxta tak är 7 500 plantor av 200 arter redan planterade. Så sätts Södermalmstorg på tillväxt under några år. Torget lutar mot lågpunkter och brunnar, med diskreta dagvattenrännor som leder in i växtbäddarnas sidor, därunder finns baljor för fuktigheten. En man i gul

hjälm spolar torget och vattnet rinner som det ska.

– Ser ni, Paula och Daniel, nu får vi ett kvitto på att ni har ritat rätt, ropar Bengt-Åke.

Vid målartrappan tar ett mer bredaxlat formspråk vid. Glaspaviljongerna, den lilla för rulltrappor och hissar, den stora för en kommande restaurang, är high-tech mot mörk sten i trappans urbana bergspass där murgröna ska klättra framöver. Målarterassens paviljonger, fasader, terrasser och trappor, Guldbro och den framtida gång- och cykelbron är delar där Foster & Partners, det brittiska kontoret haft störst engagemang. Själva torget har en mer skandinavisk lågmäldhet, viskar mera än ropar. Hela stråket, trappan ner, kajplan, gång- och cykelbana över Vattentorget är ett markvärmestråk som inte ska behöva snöröjas.

– Vi kan inte testa trappan förrän hela systemet är ihopkopplat. Värmen kommer om några år, spår Anders Liberg.

Vi kikar på stenarbetena i trappsteg och vinklar. Daniel pekar ut eleganta lösningar. Kontrastmarkeringar i trappan är av två meter breda stycken av Moheda Diabas.

– Det är svårt att få fram långa, solida diabasblock utan sprickor. Det gäller att hålla ner längderna när man ritar, berättar Bengt-Åke.

Utanför den lilla glaspaviljongen kommer en cykelbana med ett av landets största cykelflöden att passera i en vid sväng, inramad av gatsten. Från början planerades rännor och en granitfris, men idén byttes mot begagnad gatsten från Stock-

Murstenarna runt om planteringsytorna är bland annat Tossene Grå Bohus.

Torget är nyfött och ännu en smula naket.

holm stads lager. Det är ett fint tillägg med sin aura av gammal stenstad mitt i det nya. Cykelbanan ska sedan sträcka sig över vattnet i en vid sväng innan den når Munkbron. En ensam betongpelare står färdig ute i sjön. Ett jättemaskineri borrar och pålar närmare tunnelbanebron.

Södermalmstorg är knappast nytt, även om det känns så. Platsen har alltid förändrats, byggts om, rivits och byggts på

Kontrastmarkeringar i trappan utgörs av två meter breda stycken av Moheda Diabas.

igen. Under ytan ligger lager på lager, som en 700-årig spettekaka, proppad med gåtor och minnen. Under Slussen-byggets gång har arkeologer undersökt platsen och har nått ner 14 meter ner i stadslagen. Vid två meters djup låg schaktningarna som gjordes när bebyggelse revs för 1930-talets Slussenbygge. Här fanns rester av det stora Pelikanhuset, med restaurangen Pelikan, byggt på 1700-talet och beläget ungefär där paviljongerna nu ligger. Ännu längre ner fanns gatsten och husgrunder från slutet av 1200-talet. I närheten låg också Järngraven, en avlång, stensatt vallgrav som tidigare var Gustav Vasas försvarsanläggning. Härifrån skedde Sveriges handel med stångjärn under drygt 200 år, från 1662 till 1865. Hit kom järnet med båtar från Bergslagen. lastades om, kontrollerades, lagrades och såldes. Härifrån utgick under 1600-talet 40 procent av världens järnexport. Ångtåg rusade på 1800-talet i en tunnel framför nuvarande Stadsmuseet och genom torgets område tills nya tunnlar och sträckningar tog över. Ryssgården höjdes vid tunnelbanans tillkomst. Spårvagnar vände i en slinga på Södermalmstorg ännu in på 1960-talet.

FÖR ATT LYFTA upp platsens historia i nutid har konstverket Fotnoter skapats på Södermalmstorg. Konstnären Per Mårtensson har följt utgrävningarna och samarbetat med arkeologerna.

– Att försöka dela vidare denna direkta, taktila och fysiska upplevelse av historia blev omgående en central tanke i verket. Stenen skulle fungera som en sorts fotografi eller ett kollage, en bit verklighet som pusslas in i det nya torget. Platsens historia bli synlig, säger han.

Per Mårtensson har dokumenterat stenläggningarna exakt, sten för sten, och sedan återskapat dem. Stenar från 1200- till 1800-tal har passats in i kassetter i torgets ruttmönster, sten från gränder, gator, källare och en liten bit av Södermalmstorg från 1600-talet som nu ligger tillsammans i nuet där våra fötter och fingrar kan möta och nöta de stenar som stockholmare för hundratals år sen traskade, skyndade och vinglade över.

Framåt hösten kommer träd, buskar, perenner och lökar att planteras. Södermalmstorg är tillsammans med Mälarterassen nominerad till Stenpriset.

Här finns också sten från ett källargolv till ölstugan Cafe Klotet som från slutet av 1800-talet låg på Klotgränd 3, en av de adresser som grävdes bort på 1930-talet. Där huserade hamnarbetare, kolskyfflare och lokala profiler som "Sluss-Kalle" och "Kalle vänster". "Damrummet" låg en trappa upp.

– **NÄR ARKEOLOGERNA** var klara med sitt och jag började ta upp stenarna uppstod en sorts dialog med de stensättare som lagt materialet en gång i tiden. Det var imponerande att se hur väl en del hade klarat sig, lärorikt att se vilket komplext arbete det kan vara. Sättsanden såg ibland helt ny ut.

Per har också skapat långa band av rostigt järn, avgjutningar av 1600-talets stångjärn från Stadsmuseet och utfört av Tierps gjuteri. Inslagen av stångjärn visar hur viktigt handeln och hanteringen av järnet har varit för både Slussenområdet och hela staden.

– Min förhoppning är att möjligheten att faktiskt kunna gå på historiska stenläggningar och få direktkontakt med historien kan skapa en ny plats som inte enbart bygger över utan också synliggör hur många lager historia som ryms i staden, säger Per Mårtensson.

Här och där syns också moderna metallfogar. De ger flexibilitet i materialet, precis som på broar, när hela bygget utvidgas av värme.

– Det rör sig mera än man tror, upp till 40 millimeter. Har vi inte detta skulle stenen på ytan spricka sönder. Det är enorma krafter som inte går att stoppa, berättar Daniel Groop.

Nu ska stockholmslivet flytta ut på torget. Ytorna är förberedda för events och uteserveringar kommer att finnas runt om. Torgytan i mitten får förhoppningsvis vara en smula obestämd.

– Jag tror folk blir glada över att bara få komma ut hit och uppleva platsen, säger Paula Mackenzie.

Aktiviteten på torget pekar vidare, mot nästa kapitel i Slus-

senbygget. Ryssgårdens grå betongplatta utanför tunnelbanan ska kläs med granit av samma slag som på torget, men allt är specialritat och beräknat för att väga så lite möjligt eftersom Ryssgården ligger direkt ovanpå tunnelbanan. Sedan vidare utåt till området kring Katarinahissen med Katarinaparkens gräsmatta neröver saltsjön. Paula Mackenzie kan ana ett slut.

– Det är nästan lite läskigt att det börjar bli klart. Vi är alla stolta och lyckliga över hur bra det har blivit. Till stor del beror det på det täta samarbetet som funnits genomgående i projektet, inte minst mellan oss landskapsarkitekter och de som utför arbetet på plats.

Det är inte alltid det arbetas med en helt ny stockholmsvy.

– Ett mer centralt projekt får man leta efter och ambitionsnivån är skyhögt. Vi märker det på alla inblandade. Det handlar om stenvolymer som vi inte har haft i det här landet på länge, säger Anders Liberg och prisar de bearbetande företagen.

– Grabbarna i montaget har också varit otroligt duktiga just i omsorgen om detaljer, inkapningar, att bryta mönster på ett snyggt sätt med små bitar, det är en konst i sig, sammanfattar han.

– Slussen var en plats vi passerade. Nu kan vi säga "Vi ses på Slussen", och så blir vi kvar här. Det blir en plats att vara på. ■

Projekt: Södermalmstorg

Beställare: Stockholm Stad

Arkitekt: White arkitekter

Konstnär: Per Mårtensson

Stenleverantörer: Granum, Hallindens Granit, Bogesten, Kullaro och Strixen.

Stenentreprenör: Marmor & Granit (konstverkets kassetter), Strixen

SKÖNHET ATT SLITA PÅ

Svensk natursten är ett av de mest hållbara material som finns. Ett klassiskt val som bara blir vackrare av att nötas i generationer. Just det här med generationer är något vi som familjeföretagare brinner för. Inte minst de kommande.

Det är därför vår produktion är helt fossilfri sedan 2020.

Så vill du göra ett val som är lika hållbart för ditt projekt som för barn och barnbarn är du varmt välkommen till oss!

BORGHAMNS
kalksten

Borghamns
Stenförädling AB

Stenvägen 6, 592 93 Borghamn
Tel. +46 (0)143-201 74
info@borghamns-stenforadling.se
www.borghamns-stenforadling.se

Trappsteg i ljusgrå
borstad Borghamns-
kalksten och golv
av hyvlad gråbrun
Borghamnskalsten.

En hyllning till motståndets kraft

I samband med 80-årsjubileet av segerdagen i Europa den 8 maj invigdes skulpturen *Memory Unfold - Turning Point for Tolerance* i Norrköping.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

MARIA MIESENBERGER ÄR konstnären bakom verket, som är en donation av den lokale byggtreprenören Michael Cocozza till Norrköpings kommun för att hedra de tre Norrköpingsborna Elsa Alkman, Betty Olsson och Sam Thysell. Alla tre utmärkte sig under andra världskriget genom att stå upp mot nazism och totalitära idéer. Verket ska påminna om kraften i att välja motstånd, försvara demokratin och värna yttrandefriheten.

Skulpturen är tillverkad i Älvdalskvartsit och står på en stenläggning utanför Matteus kyrka i Folkparken i Norrköping.

– Jag har valt att forma en spiral som byter riktning för att symbolisera kraften i att ta aktiva beslut och inte bara följa med i en skrämmande utveckling. De här tre personerna gjorde skillnad då – och vi kan göra skillnad i dag. Skulpturen betyder mycket för mig och jag hoppas att den också kommer att göra det för Norrköpingsbor och besökare, säger Maria Miesenberger.

VALET ATT PLACERA skulpturen på Svenska kyrkans mark knyter an till prästen Erik Perwe som arbetade i Hedvigs församling en tid på 30-talet innan han började arbeta i Berlin, där han skyddade personer som skulle deporteras till koncentrations- och förintelse-läger.

– Konstverket speglar processen i människans inre som leder fram till beslutet att säga ifrån och göra motstånd mot totalitära idéer, säger Michael Cocozza i kommentar.

– För mig betyder det mycket att kunna bidra med det här till Norrköping, staden där jag föddes och bodde tillsam-

FOTO ANDERS RISTENSTRAND

FOTO ANDERS RISTENSTRAND

Enligt Maria Miesenberger symboliserar spiralen kraften i det egna beslutet.

mans med min familj – nära den plats där konstverket nu står.

Maria Miesenberger har i tidigare intervjuer i tidningen Sten berättat att hon i arbetet med sin skulptur sökte efter en stensort som kunde förmedla livsglädje, rörelse och dynamik.

– Älvdalskvartsiten har ett slags inboende liv, nästan organiskt, som man inte hittar hos så många andra stensorter. Den rödaktiga färgen och stenens många linjer förstärker den levande tonen och ger den ett kroppsligt uttryck, som man lätt kan relatera till och som går

Skulpturen i Älvdalskvartsit står på en stenläggning utanför Matteus kyrka i Folkparken i Norrköping.

att variera beroende på vilka bearbetningar man väljer.

Hon vill gärna fortsätta att både utforska och arbeta med stenen i framtida verk.

– Med tanke på att den är så levande och i sig själv har en uttrycksfull mönstring vill jag prova att använda den för mina mer figurativa, kroppsliga skulpturer. Det är de stora variationsmöjligheterna som gör Älvdalskvartsiten unik jämfört med andra stensorter. Det handlar om att kunna hantera och låta sig vägledas av ett organiskt material för att maximera uttrycket, säger hon. ■

Verket: Memory Unfold - Turning Point for Tolerance

Beställare: Norrköpings kommun, en donation Michael Cocozza

Konstnär: Maria Miesenberger

Stenleverantör: Wasasten

Stenentreprenör: Granum Stenprodukter

Restaurering av Kungliga Slottets fasader

Sedan 2011 har Närkesten varit med på slottets resa. Från början i Logården till den yttre borggården och sedan Slottsbacken, som är en pågående etapp av restaureringen.

NÄRKE
STEN

Framtidens interiörer formas i natursten

Med gediget hantverk och lokala material
skapar vi tidlösa interiörer i natursten
– **skräddarsytt för varje projekt.**

Upptäck framtidens interiörer i natursten.

I en värld där interiördesign ständigt utvecklas, står natursten som en tidlös och hållbar grund. Materialets unika estetik, hållbarhet och naturliga variation gör det till ett självklart val för arkitekter och designers som vill skapa interiörer med karaktär.

Från exklusiva köksbänkar och badrumsmiljöer till eleganta golv och väggpaneler – natursten erbjuder oändliga möjligheter för moderna interiörer. Dess levande yta och naturliga patina skapar ett uttryck som blir vackrare med tiden.

Hos Steny samlar vi Sveriges ledande stenhuggerier och arbetar med lokala stenmaterial av högsta kvalitet. Vi skapar lösningar för det moderna hemmet och offentliga miljöer där varje detalj räknas.

Besök oss på steny.se
för inspiration och skräddarsydda lösningar.

STENY

+46 46 540 18 88
steny.se
info@steny.se

Steny är en sammanslutning av Sveriges främsta stenhuggerier.
Med gedigen yrkes stolthet och lokal närvaro levererar vi stenlösningar av högsta kvalitet.
Alla Stenybolag är medlemmar i Sveriges Stenindustriförbund

NORRSTEN
- alltid ett stenkast före...

**Sten & Marmor
i Linköping AB**

SJÖSTRANDS
Granit & Marmor AB

BRÖDERNA
AHLGREN'S MARMOR

NATURLIG DESIGN
SVENSK STEN AB

 SJÖDINS
STENHUGGER

 **KUNGÄLV
NATURSTEN**

LANDERNÄS
YOUR STONESUPPLIER

STENDESIGN
STOCKHOLM AB

granit&form
STENHUGGER

Den aktuella brytningen av kalk- och mägersten i Slite sker i praktiken inom två områden, benämnda som File hajdar och Västra brottet.

Säkrar nytt tillstånd i Slite cementbehovet?

Efter en långdragen tillståndprocess i flera instanser beviljades Heidelberg Materials (tidigare Cementa) nyligen ett nytt, mer långsiktigt, tillstånd på 30 år i bolagets täkter i Slite på Gotland. Frågan är om svensk cementförsörjning nu är tryggad? Juristerna Carolin Hammar och Sofia Löwe, Delphi, redogör för bakgrunden till den utdragna processen och det nya tillståndet.

RUBRIKERN OM EN stundande "cement-kris" sommaren 2021 undgick knappast någon. Nyheten publicerades i samband med att Mark- och miljööverdomstolen avvisade bolagets ansökan om förnyat tillstånd. Avvisningsbeslutet motiverades med att Mark- och miljööverdomstolen bedömde att miljökonsekvensbeskrivningen var behäftad med så väsentliga brister att den inte kunde utgöra grund för ett ställningstagande till verksamhetens inverkan på miljön. Domstolen ansåg att bristerna var hänförliga till sökandens hydrogeologiska utredning. I nyhetsrapporteringen beskrevs beslutet som ett "krisläge för svensk cementförsörjning"

med risk för att merparten av svensk cementtillverkning riskerade att upphöra efter några månader.

Regeringen agerade på den uppkomna situationen. Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) fick omedelbart i uppdrag att undersöka konsekvenserna av domstolens avvisningsbeslut. Myndigheten konstaterade att inga andra kända fyndigheter av kalksten – i Sverige eller internationellt – rakt av kunde ersätta ett snabbt produktionsstopp i Slite. Vidare belystes i rapporten, baserat på en förbrukning av betong i Sverige på ca 277 kg/invånare och år, att produktionen i Slite stod för cirka 75 procent av cementen som behövs för den

angivna mängden betong. Ett omedelbart produktionsstopp skulle med andra ord få stora konsekvenser för infrastrukturutbyggnad och bostadsbyggande.

KORT TID EFTER avvisningsbeslutet inrättades en ny tillfällig prövningsordning enligt vilken regeringen (som prövningsmyndighet) gavs möjlighet att ge tidsbegränsat tillstånd att bedriva täkt av kalksten (utan sedvanliga krav på miljöbedömning). Ansökan fick göras av den som vid tidpunkten för ansökan hade ett gällande tillstånd till täkt av kalksten. Genom beslut i november 2021 gav regeringen ett tidsbegränsat tillstånd

för kalkstensbrytning i Slite till utgången av 2022.

Flera miljöorganisationer ansökte om rättsprövning av regeringens beslut och yrkade att beslutet skulle upphävas. De ansåg bland annat att de nya bestämmelserna stred mot grundlagen, dels då de är avsedda att tillämpas endast i detta specifika fall, vilket strider mot kravet på föreskriftsgeneralitet, dels då myndigheter och andra aktörer inte fått tillräcklig tid att yttra sig över regeringens lagförslag. Högsta förvaltningsdomstolen fann dock i december 2022 att regeringens beslut inte stred mot någon rättsregel och att regeringens beslut skulle stå fast.

REGERINGENS TILLSTÅND GAV bolaget ett visst utrymme för att förbereda en ny tillståndsansökan. För att få ytterligare tidsutrymme för att ta fram en ansökan om ett långt tillstånd, lämnade bolaget in en ansökan gällande en tillståndstid på fyra år som prövades i ordinarie prövningsinstans. Det korta tillståndet beviljades i december 2022, fick laga kraft i januari 2023 och gäller till januari 2027. Parallellt med denna tillståndsprocess har arbetet med det långsiktiga tillståndet pågått. Denna ansökan beviljades alldeles nyligen, i maj 2025, av mark- och miljödomstolen och gäller för 30 år.

En tillståndsprövning för täktverksamhet innebär generellt att motstående intressen ska viktas mot den sökta verksamheten. Miljöbalkens bestämmelser innehåller högt ställda krav på användningen av mark- och vattenresurser. Den aktuella brytningen av kalk- och mägersten i Slite sker i praktiken inom två områden, benämnda som *File hajdar* och *Västra brottet*. Verksamheten innefattar också

uppförande av anläggningar för sortering, krossning och transport av stenmaterial. Därutöver krävs bortledning av inläckande dag- och grundvatten.

Ansökan har krävt en prövning av flera viktiga intressen, som står i strid mot varandra. Bland de mest uppmärksammade är frågan om grundvattenbortledning och inverkan på närliggande naturområden. Lokaliseringen har krävt en prövning av om verksamheten är förenlig med regler om skydd för Natura 2000-områden, regler om hänsyn till fridlysta djur och växter samt EU-rättsliga regler till skydd för yt- och grundvattenförekomster. Täkterna ligger inom områden som hyser höga naturvärden och ett stort antal skyddsvärda djur- och växtarter. Området har pekats ut som riksintresse för naturvård. Inför den nya tillståndsprövningen har området även pekats ut som riksintresse för mineralutvinning enligt SGU och område av betydelse för totalförsvarets intressen enligt MSB. I MSB:s beslut går att läsa att brytningen och tillverkningen i Slite är av stor nationell vikt för att upprätthålla vitala funktioner inom totalförsvaret samt för att långsiktigt säkerställa en robust cementförsörjning för Sverige.

Domstolen ska vid avvägning mellan intressena ge företräde åt det ändamål som på lämpligast sätt främjar godushållning. Vid en samlad bedömning fann domstolen att exploateringsintresset ska ges företräde. Det kan emellertid uppmärksammas att tillståndet är förenat med 40, i täktsammanhang, omfattande och detaljerade villkor. Bland annat ska bolaget kompensera för den förlust av naturvärden som uppkommer genom verksamheten. Kompensationsåtgär-

derna ska sammantaget omfatta minst 600 hektar. Prövningen aktualiserade även frågan om påverkan på fridlysta fjärilsarter. Domstolen bedömde att det fanns en konkret risk för att enskilda individer (larver och vuxna fjärilar) dödas och störs i samband med avbaning och/eller brytning. Dispens från förbuden i artskyddsförordningen kunde beviljas bland annat då utredningarna visat på att bevarandestatusen kan bibehållas genom skapande av drygt 70 hektar funktionella livsmiljöer samt att det saknas realistiska alternativa lokaliseringar för kalkstensbrytning i Sverige.

SAMMANTAGET, MED BEAKTANDE av de föreskrivna villkoren, fann domstolen att de allmänna hänsynsreglerna samt övriga tillämpliga tillåtlighetskrav i gällande miljölagstiftning uppfylls. Det är inte miljömåssigt motiverat att bevilja tillståndstiden kortare än 30 år. Miljötillståndet får tas i anspråk omedelbart även om domen överklagas, dock med vissa begränsningar gällande avverkning och avbaning inom nybrytningsområdet.

Domen kan överklagas till Mark- och miljööverdomstolen, vilket i skrivande stund också skett. Tillståndet som nu meddelats är, som vi ovan belyst, sällsynt omfattande av sitt slag. Det är nära fyra år sedan Mark- och miljööverdomstolen tog ställning till den föregående tillståndsansökan som avvisades och satte Slite på kartan. Under denna tid har både tillståndsprocessen i allmänhet och cementförsörjningen i synnerhet satts under lupp. Det återstår att följa hur täkternas miljötillstånd slutligen kommer regleras och hur den långsiktiga cementförsörjningen i Sverige kan säkerställas. ■

AJOUR
TRADING

CENTRUM FÖR GOLVKUNSKAP
THE CENTRE OF FLOOR KNOWLEDGE
www.ajourtrading.com

EST: 1987

Behöver ni
renovera eller bara vill liva upp era
stengolv eller stentrappor? Kontakta oss!
Vi finns i både Göteborg och Stockholm.
Vi jobbar med allt från natursten till terrazzo
och betong och har över 35 år erfarenhet
med oss när vi kommer till er.

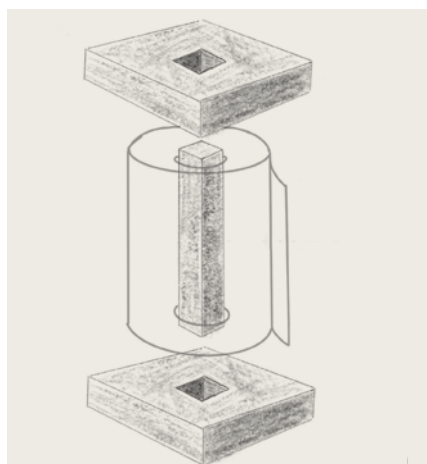

Göteborg 031- 87 05 40 - Stockholm 08-604 30 00 - info@ajourtrading.com

Stendesign för både hemmet och jobbet

Sex kandidater gör upp om Designpriset 2025, den årliga studenttävlingen som Sveriges Stenindustriförbund genomför i samarbete med Produktdesignutbildningen vid Malmö universitet.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

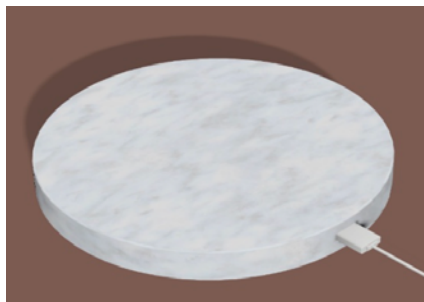

PAPPERSHÅLLARE

▼ En hållare som gör att man enkelt och med en hand kan dra loss hushållspapperet. Övre delen tynger ned rullen så att vridningen i momentet blir trögare, vilket gör det lättare att få loss papperet vid perforeringen. Tyngden av stenen gör också hela hållaren mer stabil. Konstruktionen bygger på restmaterial som sågats i raka linjer. Pelarna passar in i utskurna hål och hållaren kan enkelt monteras och plockas isär för hand. Av Bob Beckman.

LADDPLATTA

▼ En stilren laddplatta i natursten som möjliggör trådlös laddning. Ambitionen är att använda restmaterial från till exempel tillverkning av bänkskivor. Den kan tillverkas kostnadseffektivt med hjälp av en hålsåg. Av Edvin Johansson

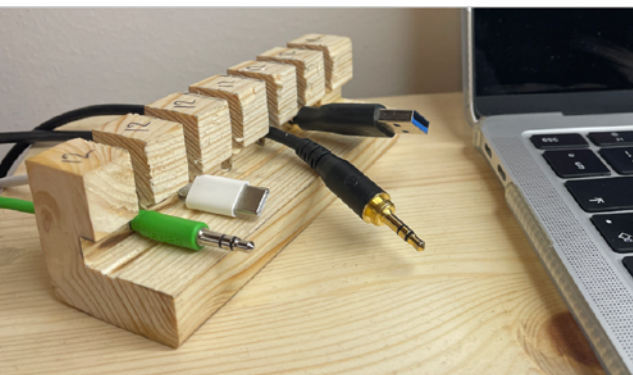
STÖD

▼ Ett stöd för bärbara datorer som ökar både ergonomin och funktionen. Konstruktionen består av två delar för att förenkla produktion och frakt, en ovan- och en underdel. Genom kanalen på undersidan skjuts ovdelen in och skapar en förslutning. Tyngdpunkten fördelas på ett sätt som gör att stödet klarar i princip alla laptops, långt över stödets vikt. Av Jens Wetterberg.

KABELSTEN

▼ En kabelhållare för olika typer av sladdar som ligger huller om buller på skrivbordet. Kabelsten är tillverkad av mindre överblivna bitar från interiörproduktionen och består av raka kanter som är relativt enkelt att såga ut med CNC-teknik. Kablarna placeras i skårorna som går hela vägen ner till bottenplattan, kontakten på kabeln "hookar" fast under "tänderna". Av Jonatan Olofsson.

KRYDDHYLLA

▼ Kryddhyllan är ett exempel på en produkt där ett naturmaterial med sin oregelbundenhet gör att varje produkt blir unik. Graniten är också en stensort som är beständig mot värme och sura lösningar vilken gör den lämplig i en köksmiljö. Dessutom finns ett stort utbud av restmaterial i granit över hela Sverige. Av Tobias Eringstam.

HÅLLARE FÖR HUSHÅLLSPAPPER

▼ Idén är att göra det enkelt att dra av pappersark med endast en hand. En polerad stenstav håller pappersrullen på plats medan en avskiljningsstav i flammad granit förenklar momentet att riva av arken. Den flammade, skrovliga ytan gör att pappret fastnar och gör det lättare att separera arket. Designen utgår från stenens inneboende egenskaper, som tyngd och de olika funktionella egenskaperna som ytbearbetningen ger (flamning och polering). Av Oliver Sahlin.

VI SKAPAR MÖJLIGHETER MED NATURSTEN.

ÄR DU ARKITEKT, DESIGNER, KONSTNÄR, BYGGENTREPRENÖR
ELLER PRIVATPERSON OCH HAR IDÉER ELLER BEHOV AV STEN I
NÅGOT PROJEKT? VARMT VÄLKOMMEN ATT HÖRA AV DIG
TILL OSS FÖR ATT FÅ DINA ÖNSKEMÅL FÖRVERKLIGADE.

www.robakke.se Tommabodavägen 5, 283 71 Lönsboda.
Jenni 076-007 08 88. Andreas 0786-009 25 25. info@robakke.se

ROBAKKE
NATURSTEN

Redan före domen i Högsta förvaltningsdomstolen hade arbetet med att sortera ut gamla gravar avstannat.

FOTO: JONAS HAAS

”Inte fritt fram sortera ut gravvårdar”

Högsta förvaltningsdomstolens dom, som i höstas gav ett pastorat rätten att plocka bort gamla och osäkrade gravvårdar, har enligt SKKF inte utlöst en ny våg av utsorteringar på kyrkogårdarna.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

EFTER FLERA ÖVERKLAGANDEN meddelade Högsta förvaltningsdomstolen i november att Tidaholms pastorat fick plocka bort 70 gamla gravvårdar som saknar gravrättsinnehavare och som underkänts vid säkerhetskontroll på tre kyrkogårdar. Länsstyrelsen hade tidigare avslagit ansökningarna med stöd av kulturmiljölagen. Ingreppen skulle innebära en för stor förändring av kyrkogårdarna. Samma bedömning gjorde Förvaltningsrätten och Kammarätten i Göteborg.

Tidaholms pastorat menade å sin sida att gravstenarna inte skulle omfattas av tillståndskravet i kulturmiljölagen,

utan hanteras inom ramen för begravningsverksamheten som regleras i begravningslagen.

Redan före domen hade de senaste årens omfattande arbete med att rensa bort gamla eller underkända gravvårdar avstannat eftersom Länsstyrelser på flera håll i landet gjort liknande bedömningar, att kulturmiljön påverkades för mycket.

Mattias Elofsson är kyrkogårdskon-sulent på Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, SKKF. Han ser ett drygt halvår efter den prejudicerande domen inga tecken på att kyrkogårdsförvaltningarna i landet växlat upp tempot med att skifta ut gamla gravvårdar som saknar gravrättsinnehavare eller underkänts av säkerhetsskäl.

– Nej, det har inte hänt mycket. En handfull länsstyrelser ha kommit med riktlinjer och vi väntar fortfarande på övriga, samt Riksantikvarieämbetets föreskrifter. Kyrkogårdsförvaltningarna har avvaktat fram till domarna och

gör delvis så fortfarande säger han och betonar samtidigt att utfallet av domen ”ingalunda kan tolkas så som att det nu är fritt fram att ta bort gravvårdar”.

Även Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade i sin dom att både kultur-

miljölagen och begravningslagen gäller parallellt, det vill säga lagarna ska rent juridiskt vägas mot varandra.

– Det är också viktigt att understryka att Högsta förvaltningsdomstolen kommit fram till att gravstenar som inte är kulturhistoriskt intressanta i sig ändå kan utgöra en del av kyrkogårdens samlade kultur-

historiska värde, men i fallet Tidaholm övervägde inte det allmännas intresse av bevarande den kostnad som uppkommer för att säkra stenarna.

Just kostnaderna för säkringen av gravstenarna som saknar gravrättsinnehavare och vem ska betala – kyrkan eller det allmänna – är en den större underliggande frågan. Tidaholms pastorat bedömde att kostnaden uppgick till cirka 150 000 kronor. Skulle till exempel begravningsavgiften kunna användas för att finansiera säkringen?

– Ja, om det finns ett bevisat värde, bedömer Mattias Elofsson. ■

Mattias Elofsson

Stendag öppnade nya dörrar

Valter Eklund-bolagen fortsätter sin ambitiösa satsning på att lyfta naturstenen som byggnads- och inredningsmaterial. 22 maj bjöd stenentreprenören för andra året i rad in arkitekter och andra intresserade till bolagets anläggning i Vällingby i Stockholm.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

ARRANGEMANGET VAR i form av öppet hus under en heldag. Föreläsningar om naturstenens olika sorter och egenskaper varvades med guidade turer i verkstaden, som visade hela förädlingsprocessen från råmaterial till små inredningsdetaljer där den senaste tekniska utvecklingen inte sätter några gränser för både fantasin och hantverket.

Flera av bolagets underleverantörer fanns också på plats och visade upp sina stensorter och produkter.

Valter Eklund är en Sveriges största stentreprenör som utför en mängd olika uppdrag från både offentliga och privata beställare, det senare ofta med inslag av spektakulära önskemål som inte alltid når allmänhetens kännedom. Bredden på verksamheten märks inte minst när man vandrar runt på stenlagret där både återbruk av markbeläggning i granit samsas med de mest exklusiva marmorsorterna.

Det var också tydligt att just det fysiska mötet med naturstenen var något som många av arkitekter verkligen uppskattade. Ett stenprov i all ära men när man får se en skiva som mäter flera meter i bredd och höjd blir det närmast som en naturens egen konstutställning. Flera arkitekter fick också uppslag till pågående projekt när de på plats fick se vad som var möjligt att åstadkomma i både form och storlek. Det både skissades och ställdes frågor om leveranser.

– Vi har börjat hitta en form som vi vill utveckla ännu mer när vi i det direkta mötet får ett kvitto på vad arkitekterna efterfrågar. Det kan handla om allt från grundläggande kunskaper om olika stensorter och bearbetningar till avan-

FOTO: PETER WILLEBRAND

Francisco Muñoz på VE-sten guidar intresserade arkitekter.

cerade tekniska förfrågningar, säger Per Enlund, säljansvarig vid VE Sten.

Kai Marklin, ordförande för Sveriges Stenindustriförbund, höll löpande föreläsningar om naturstens grundläggande egenskaper, med fokus på svensk sten.

– Man kommer väldigt långt med att kunna skilja på silikatsten och karbonatsten, och att göra rätt val tidigt i projektet, säger han. ■

Historisk vandring lyfte framtida stenbehov

Svenska nationalkommittén för geologi, SNKG, anordnande i slutet av april en stadsvandring i centrala Stockholm under rubriken Natursten i byggnader.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

SYFTET VAR DELS att visa alla olika svenska stensorter som finns representerade i stenstaden Stockholm, dels att sätta stenens betydelse i ett samhällspolitiskt perspektiv, inte minst som kulturarv.

Vandringen leddes av av Björn Schouenborg, RISE, och Linda Wickström, SGU.

Axel Vide, sakkunnig hos vice statsministern Ebba Busch, var inbjuden till vandringen. Han fick bland annat veta mer om stensorterna som återfinns på den egna arbetsplatsen i Riksdagshuset och Rosenbad, som Vätögranit och Övedssandsten.

FOTO: BJÖRN SCHOUENBORG

set och Rosenbad, som Vätögranit och Övedssandsten.

– I dag har vi praktiken en underhållsskuld med tanke hur mycket av den sten

som utgör stenstaden Stockholm som kommer från nedlagda täkter, sammanfattade Björn Schouenborg läget.

– Det kan vara värt att väcka liv i tanken på tillfälliga brytningstillstånd för vissa stensorter, just för att säkra behovet som krävs för underhåll och för att hålla kulturarvet intakt.

Stenvandringens hållplatser:

Centralposten (Röd Övedssandsten), Riksbanken (Diabas), PK-huset (Älvdalskvartsit), Kungsträdgårdsgatan-Hamngatan (Hallandsgnejs), Kvarteret Skären (Ekebergsmarmor, nytillverkad ytfinish i gammal stil) Vildmannen 7 (Roslagssandsten), Pumpstocken 10 (Granit, kalksten), Grev Tureplan 1 (Ekebergsmarmor), Riksdagshuset (Vätögranit och Stockholmsgranit), Kungliga slottet (Gotländsk sandsten mm), Rosenbad (Övedssandsten och Orsasandsten), Stockholms Centralstation (Jämtlandskalksten, Ekebergsmarmor m fl). ■

Ett yrke att älska och bevara!

Det finns en historia om de tre stenhuggarna och katedralen. I korta drag är det tre stenhuggare som arbetar vid ett projekt, som får frågan av en förbipasserande vad det är de gör. Den första stenhuggaren, märkbart irriterad över att ens behöva hugga sten, svarar bara kort "jag hugger sten".

Den andra konstaterar att jo han hugger sten, vilket han måste för att försörja sin familj och det är inte mer med det.

Den tredje stenhuggaren däremot, svarar att han *bidrar* med att bygga en katedral, och tillägger "är det inte fantastiskt?"

Själv är jag verkligen ingen stenhuggare, men jag vet direkt vilken av stenhuggarna jag själv identifierar mig med. De flesta som är verksamma inom Stenindustriförbundet sällar sig nog till den kategorin som ser sitt arbete mer som att bygga katedraler än att bara hugga sten. Vi utför våra olika arbeten med en stor yrkesstolthet, med respekt för materialet och en strävan efter ett vackert, hållbart och långvarigt slutresultat.

DÄRFÖR SMÄRTAR DET enormt i mig när jag tänker på de utmaningar vår bransch står inför, med kommande pensionsavgångar och utbildningsplatser som gapar tomma. Den kompetens som finns i våra aktiva medlemmar är minst sagt respektingivande, vördnadsinbudande rent utav. Det finns så mycket kunskap här bland oss som vi behöver förvalta och föra vidare genom generationerna innan det är för sent. Temat återkommer även bland landskapsarkitekterna. Trots att de arkitekter jag kommer i kontakt med till vardags tycks ha en härlig nyfikenhet på stenmaterial och vill lära sig mer om det, så finns en återhållsamhet. En osäkerhet och kunskapsbrist kring naturstenens alla användningsområden. Natursten kan varieras och anpassas efter tycke, smak och funktion nästintill i det oändliga. Man kan få den i princip hur man vill, bara man vågar drömma stort nog. Natursten är ett möjligheternas material. Det är levande, vilt och vackert, som formas av kunniga händer efter en vision som i princip bara begränsas av hur stort en formgivare eller arkitekt vågar drömma.

Samtidigt kommer fler förfrågningar på mer lättinstallerade produkter som tyder på att hantverkskunnandet i stenmonteringen är på bortgång. Upphandlingarna premierar snabbt och kostnadsbesparande material och montage. Vad för slags slutresultat kan man vänta sig då? Det rimmar illa när det är en kryssmur, eller en oregelbunden fasadbeklädnad som ska monteras.

FOTO: PRIVAT

Dessa element är också viktiga i våra kulturbärande miljöer. Det vore oerhört sorgligt om de får ge vika för kunskapsbrist eller personalbrist i de yrkesroller som bidrar med att klä våra miljöer med vacker natursten.

JAG UNDRAR HUR man ska göra sten attraktivt och spännande igen? För mig finns det inget häftigare än en duktig stenhuggare eller stensättare, med ett väl utfört arbete med natursten som slutresultat. Jag har inget självklart svar på hur man ska få hantverkare, föreskrivare eller montörer att våga omfamna naturstenen igen. Men en klok man sa en gång "vi bevarar bara det vi älskar, vi älskar bara det vi förstår och vi förstår bara det vi lär oss" (Baba Dioum). Så jag tror att svaret ligger i lärandet. Jag tror att genom kunskap kan vi lära oss att förstå och älska naturstenen, och först då kommer vi drivas av att bevara både den och de yrken som behöver finnas för att naturstenen ska få fortsätta ha en lika självklar plats i vårt hållbara samhällsbyggande som den en gång haft.

Jag tror att vilja, intresse och nyfikenhet finns för att locka mer folk till branschen. Det är upp till oss som lever för, brinner och andas natursten att förmedla all vår kärlek och kunskap ut dit den behövs. Där den gör skillnad. Endast då kan vi bevara naturstenen som det självklara valet i ett hållbart samhällsbyggande. ■

SARAH SIVERMAN,
TEKNISK RÅDGIVARE INOM NATURSTEN PÅ S:TERIKS

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR **STENLÖSNINGAR** FÖR **ALLA** BEHOV.

STEN i och till byggnation, hem, offentlig miljö, trädgård och som inredning, det är vår **PASSION** och vårt levebröd sedan starten på 1938.

Vi har, är och kommer fortsätta vara en komplett och högkompetent naturstensleverantör till både privat och offentlig miljö, detta är vår styrka. Så oaktat om det handlar om leverans av ett parti golvsten, monteringen av en fasad, en bänkskiva i specialmått från verkstaden, stensättning i ett badrum eller en liten fönsterbänk från lagret så är vi rätt företag att prata med när det handlar om natursten!

Välkommen till Valter Eklund bolagen Ve Sten AB
samt Valter Eklund Stenentreprenader AB.

ALLT INOM STEN OCH STENARBETEN

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND BOLAGEN
Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby, Tel: 08-38 03 30
Mail: info@ve-sten.se, Hemsida: www.ve-sten.se

Bröderna Lejonhjärta inspirerade vinnaren

Vid SKKF:s Rikskonferens i Göteborg 19-20 maj utsågs bidraget Körsbärslundan av Moa Göransson till årets vinnare i Moviums studenttävling.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

BIDRAGET FICK 130 av 313 röster, på andra och tredje plats kom bidragen Mur & minne med 104 röster och Livets AGL med 79 röster.

– En ganska jämn tävling, men med en tydlig vinnare som även stod för en mycket bra presentation, säger Mattias Elofsson, kyrkogårdskonsulent på SKKF.

Uppdraget i årets tävlingen har varit att utforma en askgravlund på Kvibergs kyrkogård i Göteborg. Moa Göransson

har inspirerats av Astrid Lindgrens klassiker Bröderna Lejonhjärta där bröderna i Körsbärsdalen övervinner döden och hamnar i Nangijala, deras himmelrike.

”Askgravlundan ska vara ett plats där sorg, tröst och minnen kan bearbetas. En plats för stillheten, tryggheten och rum för barnets perspektiv”, skriver hon i sitt förslag.

I motiveringen skriver juryn bland annat:

”Granitbänkar bidrar till en konstfull helhet och placeringen av picknickbord och växtval förstärker platsens tillgänglighet och rogivande atmosfär Förslaget har tekniska utmaningar med den rundade stenmuren och andra runda stenpartier, men det har goda förutsättningar att utvecklas i samklang med omgivande byggnader och allé.”

Tävlingen vänder sig till studenter vid

Granitbänkar bidrar till en konstfull helhet.

ILLUSTRATION: MOA GÖRANSSON

SLU:s program för landskapsarkitektur, landskapsingenjör och trädgårdsingenjördesign och arrangeras av SLU Tanke-smedjan Movium, Sveriges Kyrkogårds och Krematorieförbund (SKKF) och Sveriges Stenindustriförbund. ■

Ett stenproffs för alla behov

Alltid engagemang, kunskap och kvalitet. Alla typer av natursten och montage – utförda av våra skickliga medarbetare.

www.hansenlau.se • 08-711 88 37 • stig@hansenlau.se

**AJOUR TRADING
SWEDEN AB**

Stockholm & Göteborg

 Tel Gbg: +46 31 87 05 40
 Tel Sthlm: +46 8 604 30 00
info@ajourtrading.com
www.ajourtrading.com

 Vi kan göra era nedslitna golv
 och trapphus av sten som nya.

**INGENIÖRSFIRMAN
H SVENSSON AB**

 Kristinebergsvägen 48
 238 37 Oxie

 Tel: +46 40 54 82 80
info@granitfabriken.se
www.granitfabriken.se
**Granitfabriken
H SVENSSON AB**

 Bänkskivor, fönsterbänkar,
 golv, trappor, fasader mm.
 Egen tillverkning, lager och
 import.

BOGESTEN AB

 Centralvägen 33
 SE-523 75 Dalum

 Tel: +46 760 237 537
info@bogesten.se
www.bogesten.se

 Sveriges nya leverantör
 av naturstensprodukter

KULTURSTEN NORDEN AB

 Industrigatan 6,
 291 36 KRISTIANSTAD

 Rasmus Hössung
 Tel: +46 763 940 588
rasmus@kultursten.com
www.kultursten.com

**KULTURSTEN
NORDEN AB**

 Restaurering av naturstensfasader
 på kyrkor och äldre byggnader
 samt konstverk.

BORGHAMNSTEN AB

 Borghamnsvägen 3
 SE-592 93 Borghamn

 Tel: +46 143 20 210
 Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

 Ekebergsmarmor • Brännlycke-
 marmor • Borghamns kalksten.
 Fasader, golv och trappor m m
 för såväl inne- som utemiljöer.

MATEK AB

 Koppargatan 19
 SE-271 39 Ystad
 Tel: +46 411 55 57 25
info@matek.se
ola.randefalk@matek.se
par.groh@matek.se
www.matek.se

 Diamantverktyg
 & maskiner
 för sten & betong.

DALA STEN AB

 Kalkbruket
 521 62 Stenstorp

 Tel: +46 500 451 132
info@dalasten.se
www.dalasten.se

www.dalasten.se

 Sten för interiör och exteriör. Golv-
 plattor, fönsterbänkar, bänkskivor,
 trappor, fasad och marksten.

NA STENTEKNIK AB

 Sirbo 160
 SE-693 94 Åtorp

 Tel: +46 730 41 90 60
per@nastenteknik.se

NY ÄGARE - SAMMA KRAMLORI!

GRUVTEKNIK AB

 Saxdalsvägen 2
 SE-771 65 Ludvika

 Tel: +46 240 374 95
 Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

 Nya och begagnade maskiner samt
 reservdelar för bormning, kilning
 och sprängning i berg.

**NILSSONS STENHUGGERI
& GRAVVÅRDSFABRIK AB**

 Industrivägen 17
 SE-294 39 Sölvesborg

 Tel: +46 456 155 55
info@nilssonssten.se
www.nilssonssten.se

 Yrkesskicklighet, kunskap
 och erfarenhet sedan 1901.

GULLBERGS STEN & FASADVÅRD

 BOX 49, SE-692 21 Kumla
 Besök: Norra Mosvägen 8, Kumla

 Tel: +46 19 675 46 06
gullbergsstenochfasad
info@gullbergs-sten.se
www.gullbergs-sten.se

 Besiktning, renovering, kostnads-
 beräkningar, kulturgravar, grav-
 stens cert. Kunskap sedan 1985.
 Följ oss på Facebook.

NORDSKIFFER AB

 Verkstadsgatan 2 B
 SE-263 39 Höganäs

 Tel: +46 42 33 13 98
info@nordskiffer.com
www.nordskiffer.com

 Experter på skiffer för
 fasad, golv, tak och mark.

NORRKÖPINGS STENINDUSTRI AB

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping
Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

NORRKÖPINGS
STENINDUSTRI AB

Vi levererar och monterar:
granit – kalksten – marmor – skif-
fer – gravvårdar.

SLITE STENHUGGERI AB

Kronbrunnsgatan 6, 62448 Slite
SE-624 48 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern
fabrik, duktiga hantverkare. Bygg-
nadssten, trädgårdssten, stenres-
taurering.

NÄRKESTEN ENTREPRENAD AB

Box 62
SE-692 21 Kumla

Stenhuggeri – restaurering –
montering. Utför allt inom
branschen i hela Norden.

Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.se

STENENTREPRENADER I HESSLEHOLM

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451-457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Sveriges ledande entreprenör
inom natursten.

ORSA STENHUGGERI AB

Gruvbacksvägen 4
SE-794 91 Orsa

Bryter och bearbetar
Orsasandsten till byggnadssten,
fasadsten, restaurering mm.
Tillverkar och levererar gravvårdar.

Tel: +46 250-550 330
info@orsasten.se
www.orsasten.se

STRIXEN STENENTREPRENAD

Samlarvägen 4
SE-281 43 Hässleholm

Tel: +46 709-99 09 95
info@strixen.se
www.strixen.se

Allt inom natursten –
med en komplett maskinpark

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

THORSBERG STENHUGGERI AB

SE-533 94 Hällekis

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

Kinnekekalksten, marmor
och granit. Golv, trappor,
köks- och fönsterbänkar, trädgårds-
miljöer, fasader.

ROBAKKE NATURSTEN

Tommabodavägen 5
SE-283 71 Lönsboda

Vi tillverkar produkter i
natursten till olika projekt.

Tel: +46 479-800 13
info@robakke.se
robakke.se

UPPLANDS STENHUGGERI AB

Nysätra/Hammarby 34
749 63 Örsundsbro

Tel: +46 761 346 372
info@upplandsten.se
www.upplandsten.se

Stenhuggerikonst i perfektion –
Restaurering av historiska byggnader
och monument med modern precision
och traditionellt hantverk

SJÖSTRÖM STENFÖRÄDLING AB

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 Borgholm
Tel: +46 485-56 15 50
Fax: +46 485-56 31 38
info@sjostromsten.se
www.sjostromstenforadling.se

Vi tar fram inomhus- och
utomhusprodukter av öländsk och
jämtländsk kalksten.
Kunglig hovleverantör.

ZAARSTONE

Arkelstorpsvägen 11
SE-293 95 Vilshult

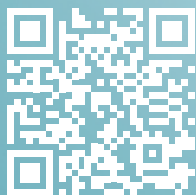

Tel: +46 454 77 10 20
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

Vi är den kompletta naturstens-
leverantören som kan leverera allt
inom naturstensprodukter.

NYHET – TRAFIKBLOCK I NATURSTEN

För en trygg och trivsamt trafikmiljö

S:T ERIKS nya produkter Trafikblock och Trafikblock Pollare har utvecklats för att skapa en säker stadsmiljö och samtidigt kunna användas som sittmöbler och som dekorativa inslag i sin omgivning. Blockens vackert rundade kanter

inbjuder till att slå sig ner för en stunds vila. Dess flammade yta framhäver den naturliga och unika karaktären hos varje block. Båda trafikblocken levereras i standardutförande som flammad Bohus grå.

Det finns bara ett original

Den gotländska kalkstenens unika uttryck har naturen själv skapat under hundratals miljoner år. Det kan människan aldrig återskapa.

Äkta Norrvange kalksten. Bryts och förädlas bara av oss.

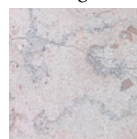

SLITE STENHUGGERI AB

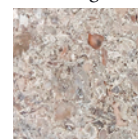
Snäckers

Norrvange

Södervange

Kappelshamn

www.slitesten.se